

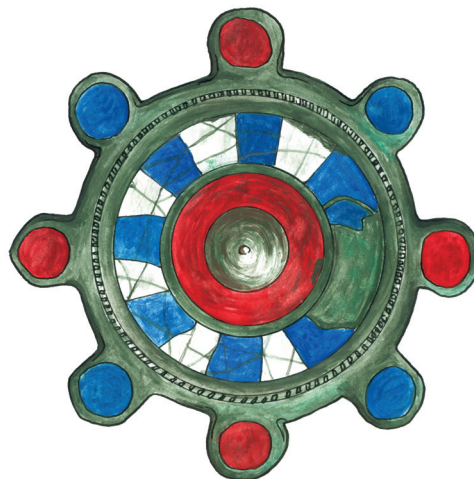
PAŃSTWOWE MUZEUM ARCHEOLOGICZNE
w Warszawie

WIADOMOŚCI ARCHEOLOGICZNE

BULLETIN ARCHÉOLOGIQUE POLONAIS

TOM (VOL.) LVIII
2006

WARSZAWA 2006 VARSOVIE

**WIADOMOŚCI
ARCHEOLOGICZNE**

TOM LVIII

Redaguje zespół / Editorial staff:

mgr Jacek Andrzejowski (sekretarz redakcji / managing editor), dr Wojciech Brzeziński (redaktor naczelny / editor in chief),
prof. dr hab. Teresa Dąbrowska (zastępczyni redaktora naczelnego / subeditor), mgr Grażyna Orlińska,
mgr Radosław Prochowicz, mgr Andrzej Jacek Tomaszewski, doc. dr hab. Teresa Węgrzynowicz

Tłumaczenia / Translations:

Anna Kinecka, Marta Stasiak-Cyran, Andrzej Jacek Tomaszewski
Jacek Andrzejowski

Skład i łamanie / Layout:

JRJ

Rycina na okładce: emaliowana zapinka brązowa
z Babiego Dołu-Borcza, pow. Kartuzy (rys. L. Kobylińska)

Cover picture: enamelled bronze disc brooch
from Babi Dół-Borcz, distr. Kartuzy (drawn by L. Kobylińska)

© Państwowe Muzeum Archeologiczne w Warszawie, 2006

© Autorzy, 2006

Państwowe Muzeum Archeologiczne jest instytucją kultury
finansowaną przez
Urząd Marszałkowski Województwa Mazowieckiego

Sprzedaż detaliczna publikacji Państwowego Muzeum Archeologicznego, w tym egzemplarzy archiwalnych, prowadzona jest w salach wystawowych muzeum, ul. Długa 52 (Arsenał), 00-241 Warszawa. Płatność gotówką; wystawiamy rachunki i faktury. Ponadto nasze książki i czasopisma można zamawiać w PMA, tel. +48 (22) 831 32 21–25/110 lub pod adresem internetowym wydawnictwapma@pma.pl

Cennik wydawnictw, wykaz publikacji i pełen spis zawartości czasopism PMA: <http://www.pma@pma.pl/wydawnictwa>

Adres redakcji / Editorial office:

Państwowe Muzeum Archeologiczne
ul. Długa 52 (Arsenał), 00-241 Warszawa
tel.: +48 (22) 831 32 21–25/141,152; fax: +48 (22) 831 51 95; e-mail: j.andrzejowski@pma.pl

SPIS TREŚCI

Contents

ROZPRAWY

- Elżbieta Ciepielewska, Schyłkowopaleolityczne i mezolityczne materiały krzemienne z badań powierzchniowych w międzyrzeczu Pilicy i Wisły 3
Final Paleolithic and Mesolithic flint materials from surface surveys between the Pilica and Vistula rivers
- Barbara Bargieł, Kultura strzyżowska w świetle znalezisk grobowych 65
The Strzyżów Culture in the light of burial finds
- Jan Schuster, O późnych zapinkach kapturkowych (A II 41) 101
Late spring-cover brooches (A II 41)

MISCELLANEA

- Anna Drzewicz, Niezdobiony naszyjnik brązowy z haczykowatym zapięciem ze zbiorów Państwowego Muzeum Archeologicznego w Warszawie 121
Bronze plain neck ring with hooked terminals from the collection of the State Archaeological Museum in Warsaw
- Anna Strobilin, Pęsetka brązowa z cmentarzyska kultury oksywskiej w Wyczechowie, pow. kartuski 127
Bronze tweezers from Oksywie Culture cemetery at Wyczechowo, distr. Kartuzy
- Magdalena Mączyńska, Agnieszka Urbaniak, Prowincjonalnorzymska zapinka tarczowata z cmentarzyska kultury wielbarskiej w Babim Dole-Borczu, pow. kartuski 145
Provincial Roman disc brooch from Wielbark Culture cemetery at Babi Dół-Borcz, distr. Kartuzy
- Magdalena Mączyńska, Uwagi o niektórych typach zapinek II grupy serii wschodniej Oscara Almgrena 159
On selected variants of Oscar Almgren group II, eastern series, brooches
- Jacek Andrzejowski, Łukasz Maurycy Stanaśzek, Hanna Mańkowska-Płiszka, Modła, grób 169 – pierwsza trepanacja czaszki z okresu wpływów rzymskich z ziem polskich 185
Modła, grave 169 – first skull trepanation from the Roman Period at the territory of Poland
- Aleksandra Żórawska, Grób kultury wielbarskiej z cmentarzyska z wczesnej epoki żelaza w Tynwałdzie na Pojezierzu Iławskim 201
A Wielbark Culture grave from an Early Iron Age cemetery at Tynwałd in Iława Lake District

MATERIAŁY

- Andrzej Jacek Tomaszewski, Schyłkowopaleolityczne i mezolityczne materiały krzemienne z cmentarzyska kultury grobów klozowych w Wieliszewie 209
Final Paleolithic and Mesolithic flint materials from a Cloche Grave Culture cemetery at Wieliszew
- Teresa Węgrzynowicz, Cmentarzysko kultury grobów klozowych w Wieliszewie, pow. legionowski 215
Cemetery of Cloche Grave Culture at Wieliszew, distr. Legionowo
- Radosław Prochowicz, Osada z młodszego okresu przedrzymskiego i okresu rzymskiego w Strzyżowie, pow. hrubieszowski, w świetle badań z lat 1935–1937 i 1939 265
Late Pre-Roman and Roman Period settlement from Strzyżów, distr. Hrubieszów. Insights from investigation made in 1935–1937 and 1939

Andrzej Maciałowicz, Cmentarzysko kultury przeworskiej z młodszego okresu przedrzymskiego w Suchodole, pow. sochaczewski Przeworsk Culture cemetery from Late Pre-Roman Period at Suchodół, distr. Sochaczew	283
ODKRYCIA	
Marek Zalewski, Rogowy harpun z rzeki Wilgi An antler harpoon from the Wilga river	371
Jerzy Libera, Niecodzienny zabytek z Polesia Lubelskiego An unusual artefact from Polesie Lubelskie	372
Jerzy Libera, Barbara Matraszek, Znaleźiska grobowe (?) kultury mierzanowickiej na Mazowszu Burial finds (?) from the Mierzanowice Culture in Mazowsze	374
Tadeusz Wiśniewski, Unikatowy zabytek spod Starachowic A unique find near Starachowice	375
Marek Florek, Siekierka brązowa z miejscowości Senisławice, pow. kazimierski Bronze axe from Senisławice, distr. Kazimierza Wielka	377
Mirosława Andrzejowska, Łukasz Maurycy Staniszek, Groby klozowe na warszawskiej Sadybie Cloche graves from Sadyba in Warsaw	378
Radosław Prochowicz, Szpila holenderska ze stanowiska 4 w Tomaszach, pow. ostrołęcki Holstein pin from Tomasz, distr. Ostrołęka, site 4	384
Zbigniew Nowakowski, Nowe znaleziska z Kamieńczyka, pow. wyszkowski New finds from Kamieńczyk, distr. Wyszaków	388
Piotr Łuczkiwicz, Perespa – kolejne cmentarzysko z okresu rzymskiego ze wschodniej Lubelszczyzny? Perespa – a previously unknown Roman Period cemetery from the eastern Lublin Region?	390
Renata Madyda-Legutko, Judyta Rodzińska-Nowak, Joanna Zagórska-Telega, Prusiek, pow. sanocki, stan. 25. Pierwsze cmentarzysko ludności kultury przeworskiej w polskich Karpatach Prusick, distr. Sanok, site 25. The first Przeworsk Culture cemetery recorded in the Polish Carpathians	394
Jacek Andrzejowski, Łukasz Maurycy Staniszek, Andrzej Grzymkowski, Nieznane cmentarzyska z okresu wpływów rzymskich w Żmijewie Kościelnym i Żmijewie Gajach, w pow. mławskim New cemeteries from the Roman Period at Żmijewo Kościelne and Żmijewo Gaje, distr. Mława	401
Aleksandra Rzeszotarska-Nowakiewicz, Cezary Sobczak, Ażurowa zapinka ze wsi Szczeberka, pow. augustowski – import czy naśladownictwo? Openwork brooch from Szczeberka, distr. Augustów: import or imitation?	407
Marek Florek, Wczesnośredniowieczny pochówek szkieletowy z Sandomierza Early Medieval inhumation burial from Sandomierz	410
WYKAZ SKRÓTÓW	413

RADOSŁAW PROCHOWICZ

OSADA Z MŁODSZEGO OKRESU PRZEDRZYMSKIEGO I OKRESU RZYMSKIEGO
W STRYŻOWIE, POW. HRUBIESZOWSKI, W ŚWIETLE BADAŃ
Z LAT 1935–1937 I 1939

LATE PRE-ROMAN AND ROMAN PERIOD SETTLEMENT FROM STRYŻÓW, DISTR. HRUBIESZÓW.
INSIGHTS FROM INVESTIGATION MADE IN 1935–1937 AND 1939

Stanowisko 1 w Stryżowie, gm. Horodło, pow. hrubieszowski, woj. lubelskie, jest położone na środkowym lessowym tarasie nadzalewowym Bugu, na wschód od znajdującej się w tej miejscowości cukrowni. Pierwsze doniesienia o odkryciach dokonywanych w tym rejonie pochodzą z 1923 roku (M. Drewko 1925, s. 354; Z. Podkowińska 1960, s. 40–41). Badania wykopaliskowe prowadzono w latach 1935–1937 i 1939 (Z. Podkowińska 1936a; 1936b; 1960), w roku 1952 (J. Gurba 1955) i 1958 (L. Gąsiek, J. Gurba 1960) oraz w latach 1961–1963 (J. Gąsiek, J. Gurba 1963a; 1963b; J. Gurba 1964). W trakcie tych badań zanotowano ślady osadnictwa od neolitu do średniowiecza. Właśnie ta duża rozpiętość chronologiczna materiałów jest zapewne przyczyną, że nie powstało dotychczas opracowanie wszystkich zabytków pozyskanych podczas badań, prezentowano jedynie materiały wybranych kultur archeologicznych (por. L. Rauhut 1957; J. Gąsiek 1961b; J. Dąbrowski 1962). Utrudnieniem całościowego opracowania zabytków ze Stryżowa jest też ich rozproszenie.

Materiały pozyskane w czasie badań przedwojennych znajdują się w zbiorach Państwowego Muzeum Archeologicznego w Warszawie. W czasie rozpakowywania zabytków po wojnie zbiór stryżowski podzielono chronologicznie kierując się zapewne wstępnymi oznaczeniami kulturowymi znajdującymi się na metryczkach. W ten sposób ok. 20 kg ceramiki i fragment grzebienia trójwarstwowego znalazły się w zbiorach Działu Epoki Żelaza (PMA IV/5484, IV/5498), ok. 100 kg ceramiki i kilka zabytków brązowych trafiło do Działu Epoki Brą-

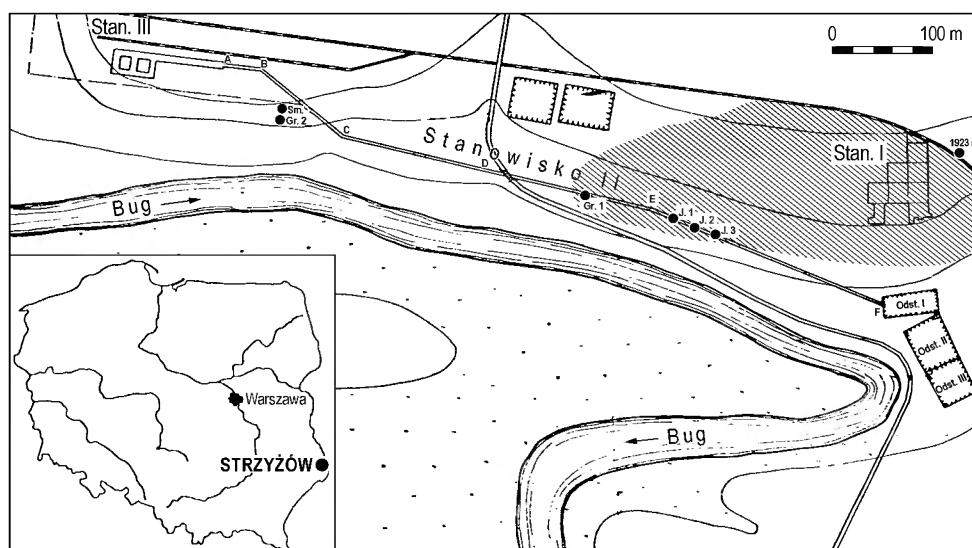
zu (PMA III/3689, III/3376, III/6142, III/6311, III/9619), a największy zbiór liczący ok. 500 kg ceramiki oraz kilkadziesiąt narzędzi i ozdób wykonanych kamienia, kości i poroża przekazano do Działu Neolitu (PMA II/5161, II/7685).

Większość materiałów pochodzących z powojennych badań w Stryżowie trafiła do ówczesnego Ośrodka Dokumentacji Zabytków w Lublinie, mniejsza ich część została przekazana do PMA w Warszawie, gdzie dołączono je do zbiorów stryżowskich Działu Neolitu. Pojedyncze zabytki wydzielone zgodnie z chronologią trafiły do innych działów. W ten sposób w zbiorach Działu Epoki Żelaza znalazła się bransoleta typu *Knotenring* (J. Gąsiek 1964; B. Balke 1999, s. 64–65, ryc. 6:5) i denar Hadriana (J. Gąsiek 1961a; J. Gąsiek, J. Gurba 1963a, s. 364, ryc. 7).

Niniejszy tekst¹ ma na celu przedstawienie niepublikowanych materiałów z przedwojennych badań Zofii Podkowińskiej, które znajdują się w zbiorach Działu Epoki Żelaza w Państwowym Muzeum Archeologicznym². Jest

¹ Prace nad tekstem tego artykułu zakończyłem w roku 2000. Miał się on ukazać w kolejnym tomie wydawanej przez Instytut Archeologii UMCS w Lublinie serii *Kultura Przeworska*, co z przyczyn technicznych okazało się jednak niemożliwe. W ciągu tych sześciu lat pojawiło się wiele nowych materiałów związanych z rozpatrywaną przeze mnie poniżej tematyką. Najpełniejsze ich omówienie znajduje się w pracy zbiorowej pod redakcją H. Machajewskiego: *Kultura jastorfska na Nizinie Wielkopolsko-Kujawskiej*, Poznań 2004.

² Za szereg cennych uwag, które przyczyniły się do ostatecznego kształtu tego tekstu chciałbym serdecznie podziękować Pani prof. dr hab. Teresie Dąbrowskiej oraz Panu mgr. Jackowi Andrzejowskiemu.

Ryc. 1. Strzyżów, pow. Hrubieszów. Plan sytuacyjny stanowisk I–III w rejonie cukrowni (wg Podkowińskiej) oraz zasięg stanowiska I (obszar zakreskowany) z badań powojennych (wg Głosika i Gurby)

Fig. 1. Strzyżów, distr. Hrubieszów. Location of sites I–III in the area of a sugar-refinery (acc. to Podkowińska) and site I (hatched) from excavations after WW II (acc. to Głosik and Gurba)

to głównie ceramika naczyniowa pochodząca z jednego zespołu zwartego i znajdowana luźno na powierzchni stanowiska lub w warstwie kulturowej³.

Przed omówieniem materiałów należy poświęcić kilka słów sposobom oznaczania stanowiska znajdującego się w pobliżu strzyżowskiej cukrowni (Ryc. 1). Podczas badań przedwojennych wyróżniono tam trzy stanowiska: I – objęte systematycznymi pracami archeologicznymi, skąd pochodziła większość odkrytych zabytków, II – określane często jako *kanal za mostkiem* lub *koło mostu*, gdzie dokonywano przypadkowych odkryć, głównie w trakcie prac przy oczyszczaniu lub naprawianiu kanału prowadzącego od cukrowni do odstojników, oraz III – dziedziniec cukrowni, gdzie miały miejsce tylko przypadkowe odkrycia, znane członkom ekspedycji jedynie z opowieści pracowników cukrowni (Z. Podkowińska 1960, s. 41–45, 71–72, 75, ryc. 1). Zda-

niem autorki badań taki podział miał czysto mechaniczny charakter, bowiem wszystkie te trzy „stanowiska” tworzyły jeden teren osadniczy (Z. Podkowińska 1960, s. 42).

W trakcie badań powojennych całe stanowisko zlokalizowane na wschód od cukrowni oznaczono numerem 1. Pojawiające się w dokumentacji obok jedynki litery alfabetu od A do D miały oznaczać wykopy różnych badaczy (A. Wysokińska 1999, s. 9–10). W myśl tej zasady wykopy Z. Podkowińskiej określono jako stanowisko 1A. Tego oznaczenia nie używano jednak zbyt rygorystycznie, gdyż część materiałów pochodzących z wykopów J. Głosika – tj. ze stanowiska 1B – jest przyporządkowana do stanowiska 1A (A. Wysokińska 1999, s. 10). Wobec tych zawłości z powiązaniem starych i nowych sygnatur postanowiłem posługiwać się oryginalną, przedwojenną numeracją stanowiska.

MATERIAŁY

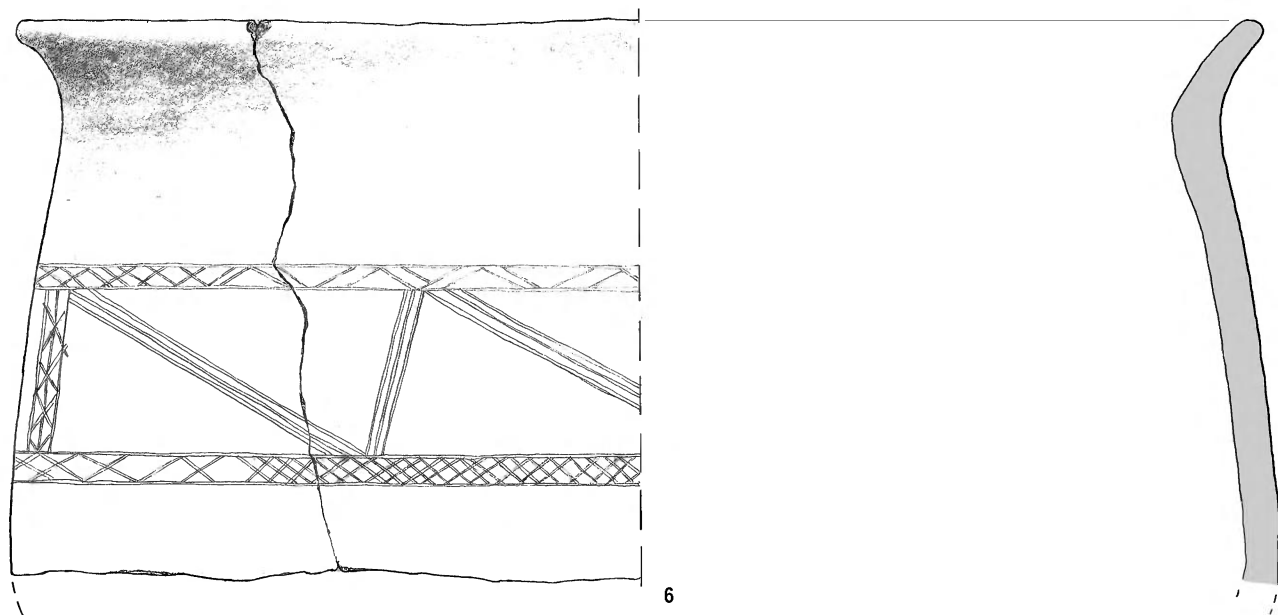
W katalogu znalezisk opisałem i narysowałem wszystkie charakterystyczne fragmenty naczyń glinianych (tj. wylewy, części przydenne i dna oraz ornamentowane części brzuśców). W opisie zawarłem te cechy naczyń, których nie da się odczytać z rysunku, a więc rodzaj i barwę powierzchni wewnętrznej i zewnętrznej oraz wielkość i rodzaj domieszki. Pozostałe fragmenty naczyń, jako niewnoszące nic do ustalenia chronologii i przynależności kulturowej, opisałem zbiorczo w części poświęconej charakterystyce technologicznej ceramiki ze Strzyżowa.

Przy opisie powierzchni naczyń zastosowałem kod opracowany przez J. Bednarczyka (1996, s. 166–169; J. Bednarczyk, A. Cofta-Broniewska 1998, s. 75), z pewnymi własnymi modyfikacjami (por. R. J. Prochowicz 1998, s. 23). W kodzie tym oznaczeniom numerycznym odpowiadają następujące rodzaje powierzchni: lśniąca – 1, gładka – 2, szorstka – 3, chropowata – 4. Oznaczenia literowe określają z kolei sposób wykończenia powierzchni: a – staranne, b – niestaranne. Pod wzglę-

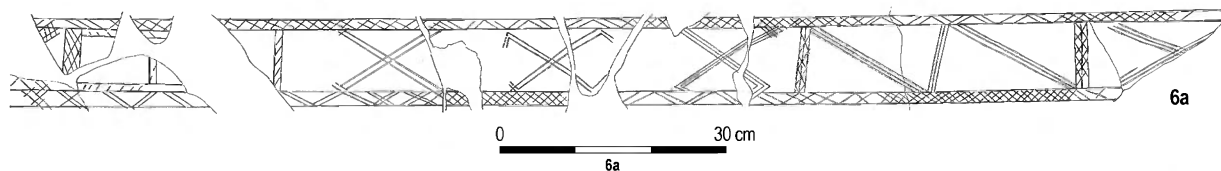
dem staranności lub niestaranności wykończenia nie były rozpatrywane powierzchnie chropowate – w tym wypadku znacznie ważniejsze jest ustalenie rodzaju chropowacenia: obmazywanie, obrzucanie itd. (por. M. Mogielnicka-Urban 1984, s. 106–107; tam dalsza literatura).

Opis rodzaju i barwy powierzchni zaczynałem zawsze od wewnętrznej strony naczyń. Zapis „2b/1a, czarny/szary/brunatny” oznacza, że naczynie ma wewnętrzną powierzchnię 2b barwy czarnej, zewnętrzną 1a barwy brunatnej, zaś barwa przełomu naczyń pomiędzy tymi powierzchniami jest szara.

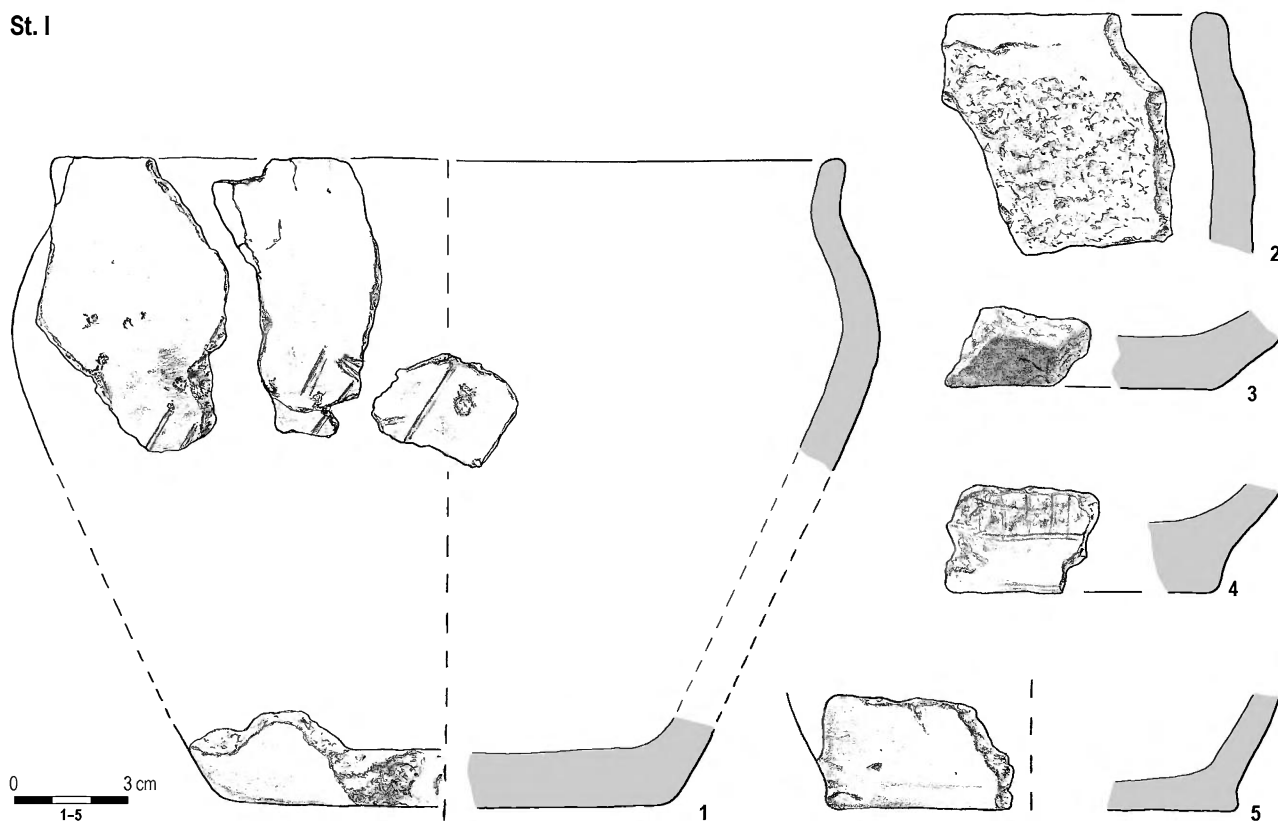
³ Już po ukończeniu tego artykułu dowiedziałem się, że Pan mgr Adam Kulesza z Ośrodka Magazynowo-Studijnego PMA w Rybnic podjął się uporządkowania, a w przyszłości opracowania materiałów neolitycznych ze Strzyżowa znajdujących się w zbiorach Działu Neolitu PMA. Wstępny przegląd tych materiałów pokazał, że wśród ceramiki neolitycznej znajdują się materiały z epoki brązu oraz z młodszego okresu przedrzymskiego i okresu wpływów rzymskich. W takiej sytuacji przedstawione tutaj wnioski należy traktować tylko jako wstęp do problematyki osadnictwa z okresów przedrzymskiego i rzymskiego w Strzyżowie.

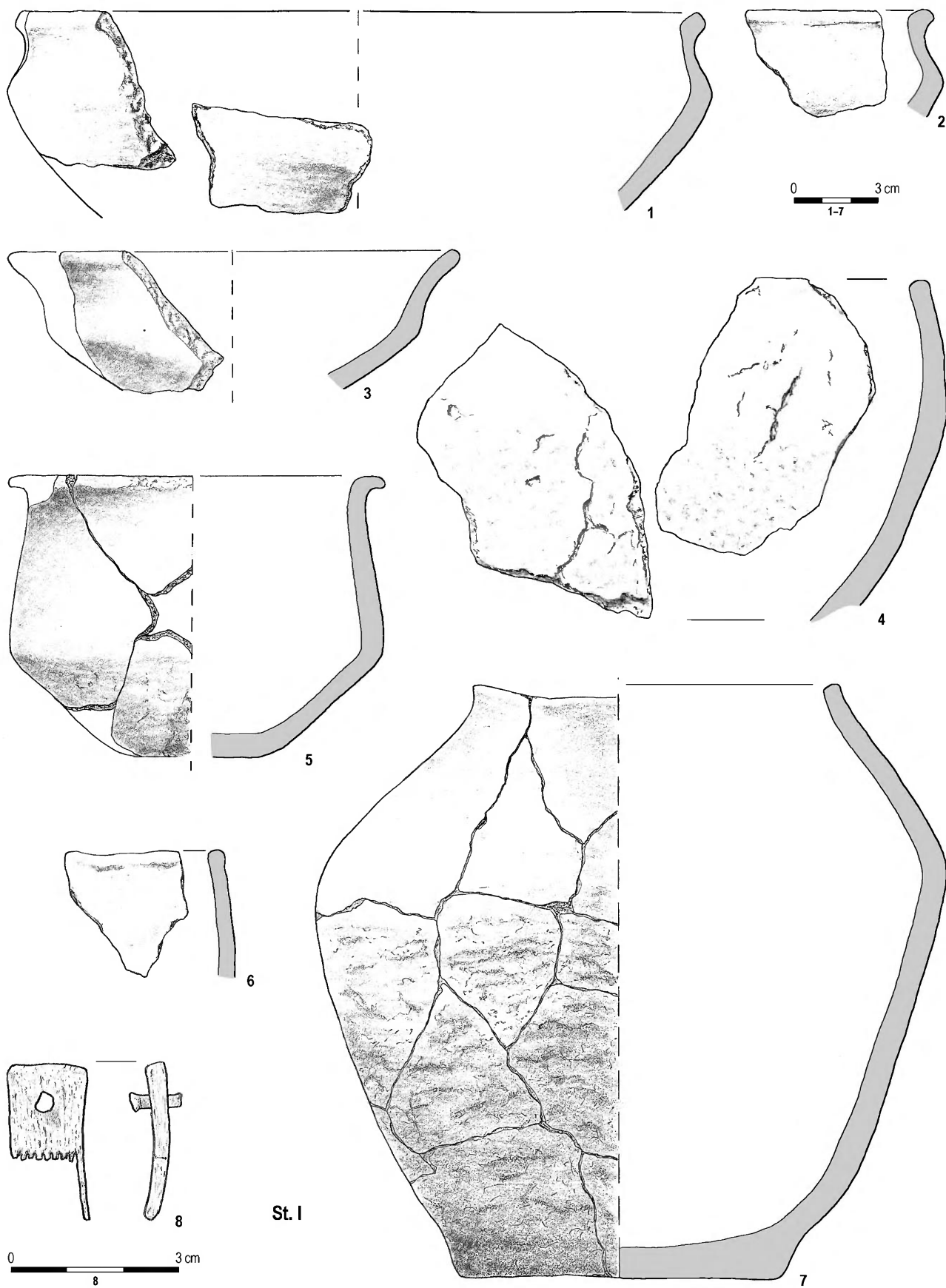
St. II?

St. I

Ryc. 2. Strzyżów, pow. Hrubieszów. Ceramika ze stanowiska I: 1 – odcinek II–III, pas 7; 2.5 – odcinek IV, pas 1; 3 – odcinek VII, pas 3; 4 – znal. bez lokalizacji. Ceramika ze stanowiska II: 6 – znal. luźne. Rys. A. Potoczny (6), R. Prochowicz (1–5)
 Fig. 2. Strzyżów, distr. Hrubieszów. Pottery from site I: 1 – sector II–III, zone 7; 2.5 – sector IV, zone 1; 3 – sector VII, zone 3; 4 – stray finds. Pottery from site II: 6 – stray finds. Drawn by A. Potoczny (6), R. Prochowicz (1–5)

Ryc. 3. Strzyżów, pow. Hrubieszów. Materiały ze stanowiska I: 1.2 – odcinek VII, pas 4; 3 – odcinek IV, pas 1; 4.6 – odcinek VII, pas 3; 5 – odcinek VII; 7 – odcinek VII, pas 4, palenisko 9; 8 – odcinek IV, pas 3 (1–7 – glina, 8 – poroże i żelazo). Rys. R. Prochowicz

Fig. 3. Strzyżów, distr. Hrubieszów. Finds from site I: 1.2 – sector VII, zone 4; 3 – sector IV, zone 1; 4.6 – sector VII, zone 3; 5 – sector VII; 7 – sector VII, zone 4, hearth 9; 8 – sector IV, pas 3 (1–7 – clay, 8 – antler and iron). Drawn by R. Prochowicz

Stanowisko I

a) Materiały bez lokalizacji

1. Dolna część naczynia zdobiona nieregularnymi, przecinającymi się bruzdami, średnioliczna domieszka tłucznia o średn. do 2 mm, 2b/4, czarny/szary/ceglasty (Ryc. 2:4).

b) odcinek II–III, pas 7, z nad jamy 101⁴

1. 8 fragmentów naczynia zdobionego nieregularnie rozmieszczonymi ukośnymi bruzdami i dołkami (?), liczna domieszka tłucznia o średn. do 3 mm, 2b/1b, szary/czarny/ceglasto-szary (Ryc. 2:1).

2. 1 fragment załomu brzuśca naczynia *rzymskiego*.

c) odcinek IV, pas 1, sztych 2

1. Fragment górnej części naczynia, liczna domieszka tłucznia o średn. do 2 mm, 1b/1b-4 (drobne i suche), czarny/czarny/ciemnobrunatny (Ryc. 2:2). 2. Fragment dolnej części naczynia, średnioliczna domieszka piasku o średn. do 0,5 mm, 2b/3b, czarny/szary/ceglasty (Ryc. 2:5). 3. 2 sklejone fragmenty brzuśca naczynia.

d) odcinek IV, pas 1

1. Fragment miseczki, domieszka drobnego szamotu, 3a/2b, szary/ciemnoszary/popielaty (Ryc. 3:3).

e) odcinek IV, pas 3, sztych 4

1. Fragment płytki trójwarstwowego grzebienia rogowego z żelaznym nitom (Ryc. 3:8).

f) odcinek VII, pas 3

1. 2 fragmenty niewyodrębnionego dna, liczna domieszka tłucznia o średn. do 2 mm, 3a/2b, szary/czarny/szary (Ryc. 2:3). 2. 2 fragmenty nieco przepalonego i zdeformowanego naczynia, średnioliczna domieszka tłucznia o średn. do 2 mm, 3b/2b-4, brunatno-ceglasty/czarny/brunatny (Ryc. 3:4). 3. Fragment brzegu naczynia, średnioliczna domieszka tłucznia o średn. do 2 mm, 3b/2b, ceglasto-szary/czarny/brunatny (Ryc. 3:6). 4. 12 fragmentów naczyń *rzymskich*.

g) odcinek VII, pas 4

1. 2 fragmenty misy, nieliczna domieszka piasku o średn. do 0,5 mm, 2a/2a, ceglasty/ceglasty/ceglasty (Ryc. 3:1). 2. Fragment misy, nieliczna domieszka piasku o średn. do 0,5 mm, 2b/3a, ceglasty/szary/brunatny (Ryc. 3:2). 3. 3 fragmenty (w tym 2 sklejone) naczyń *rzymskich lateńskich*.

h) odcinek VII, pas 4, palenisko 9

1. Wyklejone asymetryczne naczynie, średnioliczna domieszka tłucznia o średn. do 5 mm, 2b/1b-3b, czarno-szary/brunatny/czarno-szary (Ryc. 3:7).

i) odcinek VII, z nasypu

1. 3 wyklejone fragmenty naczynia, nieliczna domieszka tłucznia o średn. do 2 mm, 2b/1b, szaro-czarny/czarny/szaro-czarny (Ryc. 3:5).

Stanowisko II – kanał za mostkiem

a) Materiały bez lokalizacji

1. Fragment górnej części naczynia, średnioliczna domieszka tłucznia o średn. do 3 mm, 2b/1b-4, czarny/czarny/brunatny (Ryc. 4:1). 2. Fragment górnej części naczynia, średnioliczna domieszka piasku o średn. do 1 mm, 1b/1b, czarny/szary/brunatnoceglasty

(Ryc. 4:2). 3. Fragment górnej części naczynia, średnioliczna domieszka szamotu o średn. do 3 mm, 1b/1b, szary/szary/popielato-szary (Ryc. 4:3). 4. Fragment brzuśca chropowatego naczynia ze śladami pionowego żłobkowania, nieliczna domieszka piasku i szamotu o średn. do 0,5 mm, 2a/4, szary/ciemnoszary/ceglasty (Ryc. 4:4). 5. Przepalony fragment zdobionej górnej części naczynia, średnioliczna domieszka piasku o średn. do 1 mm, 1a/1a, brązoceglasty/czarny/brązoceglasty (Ryc. 4:5). 6. Fragment brzuśca i szyjki lekko przepalonego naczynia, nieliczna domieszka piasku o średn. do 3 mm, 3b/2b, szary/czarny/popielaty (Ryc. 4:6). 7. Fragment górnej części naczynia, średnioliczna domieszka tłucznia o średn. do 1 mm, 2b/1b-3b, ciemnoszary/ciemnoszary/szary (Ryc. 4:7). 8. 32 fragmenty naczynia, małowoliczna domieszka piasku i szamotu o średn. do 2 mm, 2b/1b-4, czarno-ceglasty/czarny/brunatno-szaroceglasty (Ryc. 4:8). 9. Górna część (do załomu brzuśca) dużego naczynia⁵ zdobionego rytym ornamentem, wyklejona z fragmentów, średnioliczna domieszka tłucznia o średn. do 2 mm, 1a/1a, czarny/czarny/czarny (Ryc. 2:6.6a). 10. 18 fragmentów naczyń.

b) Jama 2 (Ryc. 4–7)

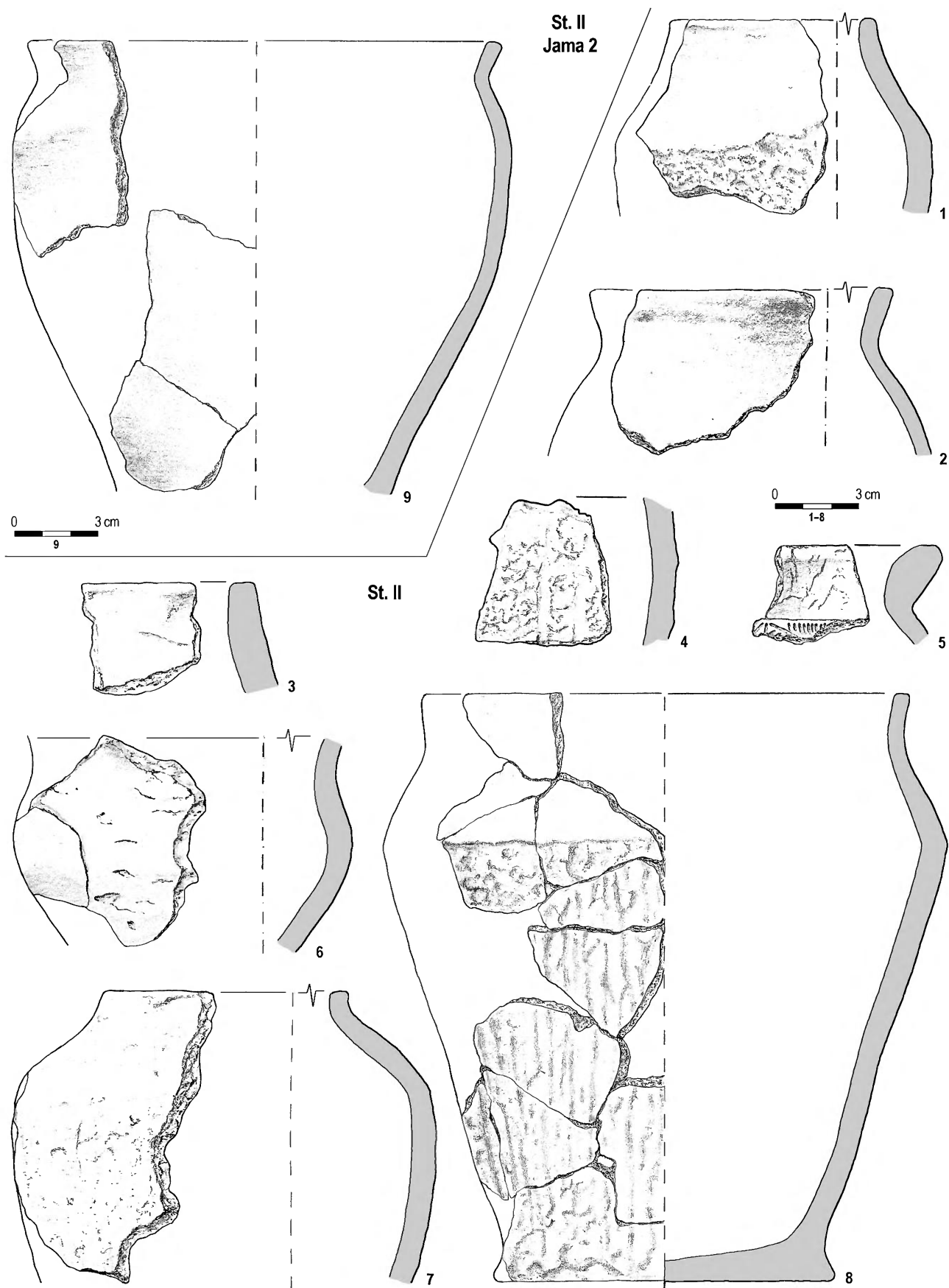
Według sprawozdania z badań Zofii Podkowińskiej (1960, s. 75, ryc. 1) jama 2 została odkryta w 1939 roku wraz z dwiema innymi jamami w trakcie czyszczenia dolnej części kanału: *była najwyraźniej zarysowana na ścianie kanału. W ciemnym jej wypełnisku znaleziono większą ilość fragmentów naczyń późnolateńskich*. Dane te nie odpowiadają jednak informacjom, jakich dostarczają nam oryginalne metryczki dołączone do materiałów z jamy 2 – według nich obiekt ten pochodzi z badań w 1935 roku.

Poza przytoczoną notatką nie dysponujemy żadnymi dokładniejszymi informacjami na temat jamy 2, choć być może interesujący nas obiekt utrwalono na jednej z fotografii dokumentujących *profile ziemianek na ścianie kanału cukrowni* (Ryc. 7). Za taką identyfikacją przemawia zawarty w końcowym sprawozdaniu z badań opis obiektów odkrytych na stanowisku II (Z. Podkowińska 1960, s. 71–75). Według niego na stanowisku tym przebadano dwa groby i trzy jamy. Tak więc jedna z poniższych fotografii mogłaby dokumentować profil jamy 2, a występujący w opisie zdjęcia termin ziemianka byłby zwyczajnie innym określeniem interesującego nas obiektu.

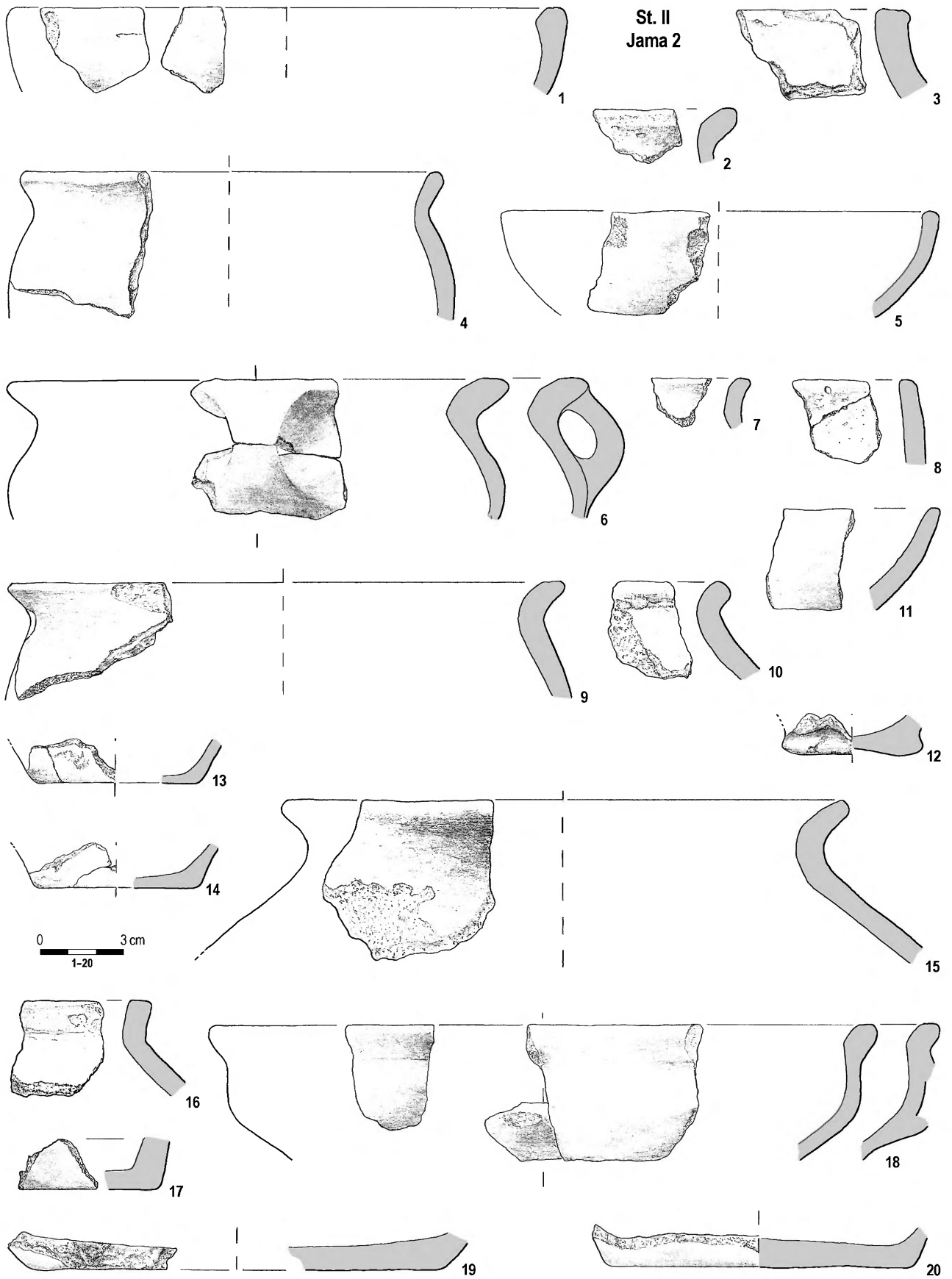
Takiej interpretacji przeczą jednak dwa fakty. Według opisów fotografie wykonano w 1936 roku – w rok po odkryciu jamy 2 – zaś w krótkiej notatce z badań w 1936 roku zamieszczonej w „Z Ochlani Wieków” znajdują się informacje o ziemiankach odkrytych na stanowisku II: *Przy robotach w kanale cukrowni (stanowisko 2) znaleziono ponadto ślady ziemianek i liczne ułamki ceramiki neolitycznej kultury pucharów lejkowatych (2300–2000 przed Chr.) i kultury ceramiki sznurowej, fragmenty ceramiki z okresu rzymskiego (nar. Chr–400) i wczesnohistorycznego (...)* (Z. Podkowińska 1936b, s. 160). Na podstawie tej notatki trudno określić jednoznacznie przynależność kulturową owych ziemianek, wydaje się jednak, że żadnego z tych obiektów nie można łączyć z jamą 2. Wśród materiałów odkrytych w 1936 roku na stanowisku II nie mamy żadnych fragmentów naczyń z okresu środkowo- lub późnolateńskiego, a takie określenie ceramiki pochodzącej z jamy 2 jest zawarte zarówno na metryczkach, jak i w końcowym sprawozdaniu (Z. Podkowińska 1960, s. 75).

⁴ Kursywą wyróżniono oryginalne zapisy z metryczek z badań Z. Podkowińskiej.

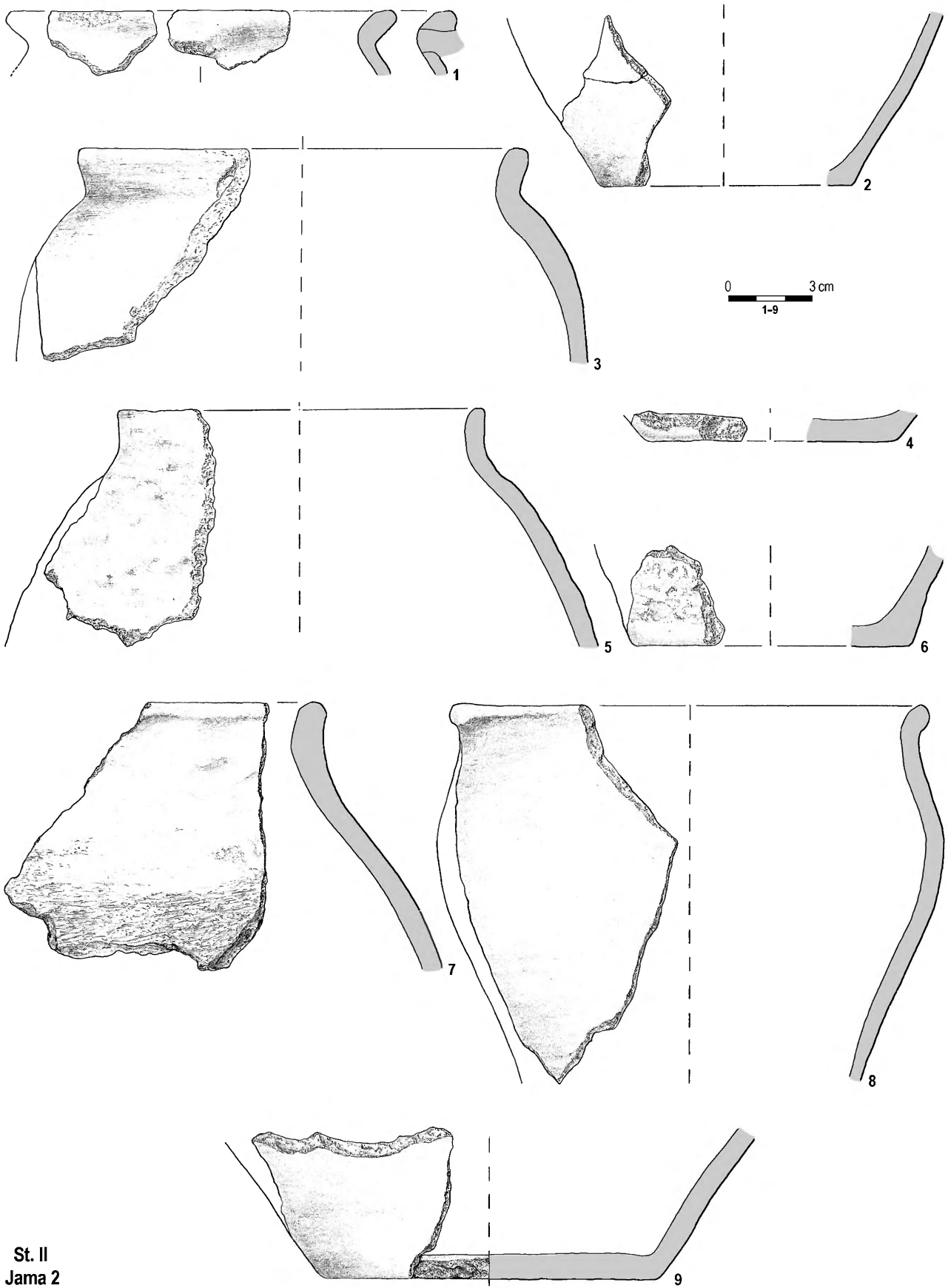
⁵ Miejsce znalezienia tego naczynia nie jest zupełnie pewne. Obecnie w pudełku z fragmentami tego naczynia znajdują się dwie metryczki: na jednej jest napisane *stan. I, odc. VII, pas 3, w-wa 2*, na drugiej *stan. II, odc. EF*.

Ryc. 4. Strzyżów, pow. Hrubieszów, stan. II: 1-8 – ceramika znaleziona luźno; 9 – ceramika z jamy 2. Rys. R. Prochowicz
 Fig. 4. Strzyżów, distr. Hrubieszów, site II: 1-8 – pottery, stray finds; 9 – pottery from pit 2. Drawn by R. Prochowicz

Ryc. 5. Strzyżów, pow. Hrubieszów, stan. II: ceramika z jamy 2. Rys. R. Prochowicz
 Fig. 5. Strzyżów, distr. Hrubieszów, site II: pottery from pit 2. Drawn by R. Prochowicz

St. II
Jama 2

Ryc. 6. Strzyżów, pow. Hrubieszów, stan. II: ceramika z jamy 2. Rys. R. Prochowicz
 Fig. 6. Strzyżów, distr. Hrubieszów, site II: pottery from pit 2. Drawn by R. Prochowicz

Ryc. 7. Strzyżów, pow. Hrubieszów, stan. II.
Profile obiektów odkrytych w 1936 roku.
Fot. archiwum PMA

Fig. 7. Strzyżów, distr. Hrubieszów, site II.
Cross-sections of features excavated in 1936.
Photo PMA

Inwentarz: 1. 2 fragmenty miski o pogrubionym przez doklejenie wałka po wewnętrznej stronie brzegu, średnioliczna domieszka piasku o średn. do 1 mm, 1a/1a, czarny/szary/czarny (Ryc. 5:1). 2. Fragment wylewu naczynia, małowilna domieszka tłucznia o średn. do 2 mm, 2b/2b, czarny/ciemnoszary/czarny (Ryc. 5:2). 3. Trudny do ustawienia fragment górnej części naczynia, małowilna domieszka białego tłucznia o średn. do 2 mm, 3a/3b, ceglasty/ciemnoszary/ceglastobrunatny (Ryc. 5:3). 4. Fragment górnej części naczynia, małowilna domieszka piasku o średn. do 1 mm, 1b/1b, ciemnobrunatna/ciemnobrunatna/ciemnobrunatna (Ryc. 5:4). 5. Fragment miseczki o noszącym ślady ścinania po wewnętrznej stronie brzegu, średnioliczna domieszka tłucznia o średn. do 1 mm,

1a/1a, jasnoceglasty/ceglasty/ciemnoceglasty (Ryc. 5:5). 6. Fragment górnej części naczynia z uchem, średnioliczna domieszka piasku o średn. do 0,5 mm, 2a/2a, czarny/czarny/czarny (Ryc. 5:6). 7. Fragment wylewu naczynia, domieszki brak (jedynie bardzo nieliczny drobny piasek – zapewne naturalny składnik gliny), 1a/1a, czarny/szary/czarny (Ryc. 5:7). 8. Fragment górnej części naczynia o płasko ściętym brzegu, średnioliczna domieszka tłucznia i piasku o średn. do 2 mm, 2a/2a, szary/ciemnoszary/szary (Ryc. 5:8). 9. Fragment górnej części naczynia, małowilna domieszka piasku i tłucznia o średn. do 2mm, 1b/1b, brunatny/czarny/brunatny (Ryc. 5:9). 10. Fragment górnej części naczynia, małowilna domieszka piasku i tłucznia o średn. do 5 mm, 1b/1b,

ciemnobrunatna/ciemnoszara/brunatna (Ryc. 5:10). **11.** Fragment miseczki, nieliczna domieszka piasku o średn. do 0,5 mm, 2b/2a, ceglato-beżowy/ciemno-beżowo-szary/jasno-beżowy (Ryc. 5:11). **12.** Fragment wyodrębnionego dna naczynia, brak domieszki, 2a/2a, brązowoszary/ciemnoszary/brązowoszary (Ryc. 5:12). **13.** 2 wyklejone fragmenty dolnej części naczynia, małowieliczna domieszka piasku o średn. do 0,5 mm, 3b/2b, beżowo-ceglasty/ciemnoszary/brunatno-jasnobrunatny (Ryc. 5:13). **14.** 2 wyklejone fragmenty dolnej części naczynia, brak domieszki, 1a/1a, czarny/czarny/czarny (Ryc. 5:14). **15.** Fragment górnej części naczynia, średnioliczna domieszka piasku i tłucznia o średn. do 1 mm, 1b/1a, ceglato-brunatny/szary/ceglato-brunatny (Ryc. 5:15). **16.** Fragment górnej części naczynia o noszący ślady ścinania po wewnętrznej stronie wylewie, średnioliczna domieszka piasku i tłucznia o średn. do 2 mm, 1b/1b, ciemnoszary/ceglato-brunatno-szary/ceglato-brunatny (Ryc. 5:16). **17.** Fragment dolnej części naczynia, nieliczna domieszka piasku i tłucznia o średn. do 1 mm, 3b/1b, ciemnoszary/szary/ceglasty (Ryc. 5:17). **18.** 3 fragmenty (w tym 2 wyklejone) misy ze śladami zamocowania ucha, liczna domieszka piasku i tłucznia o średn. do 2 mm, 2b/1a, czarny/szary/czarny (Ryc. 5:18). **19.** Fragment dna naczynia, średnioliczna domieszka tłucznia i szamotu o średn. do 2 mm, 2b/2b, ceglato-szary/czarny/czarny (Ryc. 5:19). **20.** Fragment dolnej części naczynia, 3b/2b, ceglato-szary/szary/szaro-ceglasty (Ryc. 5:20). **21.** 2 fragmenty górnej części naczynia z czopem osadzającym ucho (niezachowane), nieliczna domieszka piasku i tłucznia o średn. do 2 mm, 1a/1a, czarny/czarnobrunatny/czarny (Ryc. 6:1). **22.** 2 sklezione fragmenty dolnej części naczynia, średnioliczna domieszka piasku o średn. do 0,5 mm, 2b/1b, szary/brunatny/czarnobrunatny (Ryc. 6:2). **23.** Fragment górnej części naczynia, liczna domieszka piasku i tłucznia o średn. do 2 mm, 2b/1a, brunatnoszary/szary/brązowoszary (Ryc. 6:3). **24.** Fragment dna, nieliczna domieszka piasku o średn. do 1 mm, 2a/2a/, ceglasty/czarny/szaro-ceglasty (Ryc. 6:4). **25.** Fragment górnej części naczynia, małowieliczna domieszka tłucznia i szamotu o średn. do 8 mm, 3b/3b, ciemnoszary/czarny/ciemnoszary (Ryc. 6:5). **26.** Fragment dolnej części naczynia, nieliczna domieszka piasku o średn. do 0,5 mm, 2b/4-2b, brunatny/brunatny/ceglato-brunatny (Ryc. 6:6). **27.** Fragment górnej części naczynia, którego wylew nosi ślady ścinania po wewnętrznej stronie, małowieliczna domieszka piasku o średn. do 1 mm, 1b-2b/1b-4 (drobne, przecierane ostrą miotełką), brązowo-szaro-kremowy/czarno-szaro-popielaty/brązowo-ceglasty (Ryc. 6:7). **28.** Fragment naczynia, średnioliczna domieszka piasku, szamotu (?) i tłucznia o średn. do 1 mm, 2a/1b, szaro-czarny/brązowo-ceglasty/czarno-brunatny (Ryc. 6:8). **29.** 3 fragmenty dolnej części naczynia, średnioliczna domieszka piasku o średn. do 1 mm, 3a/1a, szarobrazowy/ciemno-

szary/brunatnoszary (Ryc. 6:9). **30.** 5 fragmentów naczynia, nieliczna domieszka piasku o średn. do 0,5 mm, 1a/1a, ciemnoszary/czarny/czarno-brunatny (Ryc. 4:9). **31.** 103 fragmenty brzuśców naczyń.

Ceramika z jamy 2 – analiza technologiczna

Z jamy 2 znamy 146 fragmentów naczyń. Zdecydowana ich większość pochodzi z naczyń o powierzchniach wyświecanych, gładkich lub szorstkich (ok. 70%). Blisko jedna trzecia (ok. 31,5%) nosi ślady starannego wyrównywania tak zewnętrznej, jak i wewnętrznej powierzchni. W całym zbiorze wystąpiło 40 fragmentów naczyń o chropawaconych powierzchniach zewnętrznych (ok. 27%).

Do schudzenia gliny służącej do wyrobu naczyń używano prawie wyłącznie piasku i tłucznia mineralnego⁶ (ok. 90% wypadków). Szamot zaobserwowano w przełomach zaledwie 4 fragmentów naczyń.

O warunkach wypału możemy wnioskować pośrednio jedynie na podstawie barwy przełomów i powierzchni (por. M. Mogielnicka-Urban 1984, s. 117–120). Wszystkie fragmenty znalezione w jamie 2 miały wielobarwne przełomy – najczęściej trójbarwne, co świadczy o krótkim przebiegu wypału (M. Mogielnicka-Urban 1984, s. 118; tam dalsza literatura). Na ogół sędzi się, że taki wypał przeprowadzano w ogniskach lub paleniskach, gdzie przekształcenie surowej gliny w ceramikę następowało już po 10–75 minutach (por. A. Gibson, A. Woods 1990, s. 27; K. Scheider 1991, s. 80). Za wypałem ceramiki z jamy 2 w ognisku lub palenisku przemawia również nierównomierne zabarwienie zewnętrznych powierzchni większości fragmentów naczyń. Efekt ten powstaje w czasie stygnięcia naczyń pośród tłących się jeszcze kawałków drewna (M. Mogielnicka-Urban 1984, s. 118).

Powyższym wnioskom nie przeczy obecność 40 fragmentów (ok. 27%) o jednolicie czarnej powierzchni i w miarę jednolitych czarnych lub ciemnoszarych przełomach. Efekt taki można bez większych problemów osiągnąć w zwykłym palenisku lub ognisku. Wystarczy tylko w końcowej fazie wypału dołożyć mokrego drewna albo obłożyć ognisko korą lub darnią (M. Mogielnicka-Urban 1984, s. 119).

ANALIZA MATERIAŁÓW

Młodszy okres przedrzymski: ceramika typu Werbkowice

W odniesieniu do tak datowanej ceramiki z terenów południowo-wschodniej Lubelszczyzny dysponujemy trzema klasyfikacjami. W niniejszym opracowaniu posłużyłem się najstarszą, stworzoną dla materiałów z Werbkowic-Kotorowa, pow. hrubieszowski (T. Liana, T. Piętka-Dąbrowska 1962, s. 157–158; T. Dąbrowska, T. Liana 1963, s. 56–58). Dwie pozostałe są albo zbyt szczegółowe, albo zawierają nieścisłości terminologiczne (por. S. Czopek 1991, s. 81–90; W. Mazurek 1995, s. 255–258).

W analizowanym zespole ze Strzyżowa nie zarejestrowano wszystkich typów naczyń wydzielonych dla ceramiki z Werbkowic-Kotorowa – brak tu form odpowiadającym typom III, V.2, V.4 i V.5.

Materiał datowany na młodszy okres przedrzymski pochodzi głównie z jamy 2. Oprócz tego nieliczne fragmenty naczyń z tego okresu znajdowano luźno zarówno na stanowisku I, jak i na stanowisku II.

⁶ Obydwie kategorie potraktowałem tutaj łącznie, gdyż często makroskopowe rozróżnienie obydwu rodzajów domieszki jest niemożliwe.

Typ I

Są to naczynia baniaste z największą wydętością brzuśca znajdującą się w górnej części naczynia. Typ ten jest reprezentowany przez fragmenty trzech naczyń. Dwa z nich pochodzą z jamy 2 (Ryc. 5:15, 6:3), jeden znaleziono luźno (Ryc. 4:7). Załom brzuśca jest na ogół łagodny (Ryc. 6:3) lub delikatnie zaznaczony (Ryc. 4:7); krawędzie niezgrubiałe, w dwóch wypadkach wygięte na zewnątrz. Średnice wylewów wynoszą od 14 do 20 cm. Powierzchnię wewnętrzną niezbyt starannie wyrównywano lub nawet wyświecano, zewnętrzną natomiast zagładzano – w jednym wypadku poniżej załomu brzuśca pozostawiono niewyrównaną powierzchnię naczynia (Ryc. 4:7). Jako domieszki schudzającej glinę użyto drobnego piasku i tłuczni (średn. do 1 mm) lub tylko samego tłuczni (średn. do 2 mm).

Analogii do naczyń tego typu dostarczają znaleziska ze stanowisk badanych w okolicach Strzyżowa. Można tu wymienić Werbkowice-Kotorów (T. Liana, T. Piętka-Dąbrowska 1962, s. 157, tabl. XXX:16.17), Leszczany, pow. chełmski (W. Mazurek 1995, ryc. 14e), Wytuczno, pow. włodawski (T. Mazurek, W. Mazurek 1996, ryc. 2:1, 3:3; W. Mazurek 2001), Ciechanki Łańcuchowskie, pow. łączyński (A. Kokowski 1991, ryc. 24a). Niemniej należy zaznaczyć, że forma ta ma znacznie szerszy zasięg. Podobne naczynia znajdujemy na stanowiskach kultury przeworskiej⁷ – m.in. w Gledzianówku, pow. łączyński (A. Nadolski 1951, tabl. IX:4), Piwonicach (Kalisz-Piwonice), pow. kaliski (K. Dąbrowski 1958, tabl. III:1, IX:17), Izdebnie Kościelnym, pow. grodziski (mazowiecki) (M. Kołacz 1995, tabl. XXVIIa), Tomaszach, pow. ostrołęcki (R. J. Prochowicz 1998, tabl. XIX:6, XXII:29', XXIII:31) i Wykowie, pow. płocki (I. Tomaszewska 1998, ryc. 52:3, 53), oraz na terenie kultury Poieniști-Lukaševka (np.: G. B. Fedorov 1957, ryc. 17:2), jak i szeroko pojętego kręgu jastorfskiego (np.: C. J. Becker 1961, tabl. 57b, 58d.j, 60k; S. Hvass 1985, tabl. 124c, 138e, 139f).

Na obiektach kultury przeworskiej naczynia takie znajduje się w kontekście ceramiki z faz A₁ i A₂ młodszego okresu przedrzymskiego (T. Dąbrowska 1994, s. 76; I. Tomaszewska 1998, s. 89; R. J. Prochowicz 1998, s. 64). Na Jutlandii garnki zbliżone do typu I datuje się na fazy II i IIIa (C. J. Becker 1961, s. 224–241), które odpowiadają fazie A₁ w kulturze przeworskiej (J. Martens 1997a, s. 128–132; 1997b, s. 235, ryc. 13, 14). Nieco szerszą chronologię mają naczynia baniaste o wysoko umieszczonym załomie brzuśca w kulturze Poieniști-Lukaševka. Znajduje się je tam wśród materiałów charakterystycznych dla dwóch pierwszych faz tej kultury, co odpowiada w przybliżeniu fazom A₁–A₂ młodszego okresu przedrzymskiego w kulturze przeworskiej (M. Babeš 1993, s. 151, ryc. 37, 43, 44).

Typ II

Są to również naczynia baniaste, ale największa wydętość brzuśca znajduje się znacznie niżej niż w typie I. Do

tej grupy zaliczyłem fragmenty dwóch naczyń z jamy 2 (Ryc. 6:5.7). Ich krawędzie są proste (Ryc. 6:5) lub nieco zgrubiałe i ścinane po wewnętrznej stronie (Ryc. 6:7), średnice wylewów wynoszą ok. 13 cm. Powierzchnia pierwszego z tych naczyń jest bardzo nierówna – widoczne bardzo grube (średn. do 8 mm) ziarna domieszki schudzającej (tutaj szamotu). Wewnętrzna i górna część zewnętrznej powierzchni drugiego naczynia są gładkie, nierówne; na zewnątrz naczynie to poniżej szyjki jest chropowate (drobnoziarnista masa chropowata rozprowadzana przy pomocy gęstej i ostrej „miotelki”).

Podobnie jak naczynia typu I, forma ta jest dość szeroko rozpowszechniona. Najbliższe terytorialnie analogie znajdujemy w Werbkowicach-Kotorowie (T. Liana, T. Piętka-Dąbrowska 1962, s. 157, tabl. XXX:1.2, XXXI:2.4.8.15) i Leszczanach (W. Mazurek 1995, ryc. 14a). Zbliżone formy obecne są również na terenie kultury przeworskiej – m.in. w Gledzianówku (A. Nadolski 1951, tabl. IX:1), Izdebnie Kościelnym (M. Kołacz 1995, tabl. XVIg), Nowej Wsi, pow. międzyrzecki (W. Dzieduszycki, T. Makiewicz, A. Sobucki 1998, ryc. 21:13), Wykowie (I. Tomaszewska 1998, ryc. 51:1) i Tomaszach (R. J. Prochowicz 1998, tabl. XVII:57). Naczynia o podobnych kształtach dosyć często spotyka się też na stanowiskach z młodszego okresu przedrzymskiego w Jutlandii (C. J. Becker 1961, tabl. 61a, 65b, 67o; S. Hvass 1985, tabl. 135e, 137c).

Formy zbliżone do typu II są datowane tak samo jak naczynia podobne do typu I (T. Dąbrowska 1994, s. 76; I. Tomaszewska 1998, s. 89; R. J. Prochowicz 1998, s. 64; C. J. Becker 1961, s. 224–241; J. Martens 1997a, s. 128–132; 1997b, s. 235, ryc. 13, 14).

Z jamy 2 pochodzą jeszcze trzy drobne fragmenty naczyń (Ryc. 5:3.10.16) należących zapewne do typów I lub II.

Typ IV

Naczynia te różni od wyżej omówionych wyodrębniona, wysoka krawędź. Do tego typu zaliczyłem fragmenty czterech naczyń z jamy 2 (Ryc. 4:9, 5:4.9, 6:8) i jednego znalezionego luźno (Ryc. 4:2). Krawędzie są zaokrąglone (Ryc. 5:4, 6:8) lub płasko ścięte (Ryc. 4:2.9, 5:9). Średnice wylewów wynoszą od 15 do 20 cm. Powierzchnie wewnętrzne są gładkie lub wyświecane, zewnętrzne natomiast tylko wyświecane. Jako domieszki schudzającej glinę używano tutaj drobnego piasku i tłuczni lub samego piasku.

W przeciwieństwie do typów I i II formy zbliżone do typu IV nie są zbyt często spotykane. Najbliższe analogie znajdujemy wśród materiałów z powojennych badań w Strzyżowie (T. Dąbrowska 1994, ryc. 2i), a ponadto w Werbkowicach-Kotorowie (T. Liana, T. Piętka-Dąbrowska 1962, tabl. XXX:7, XXXI:3; T. Dąbrowska,

⁷ Warto jednak wspomnieć, że, na wymienionych stanowiskach (poza Piwonicami) wystąpiły – oprócz czysto przeworskich – materiały o mieszanym przeworsko-jastorfskim charakterze.

T. Liana 1963, ryc. 8k, 10g), Leszczanach (W. Mazurek 1995, ryc. 7b) i Wytycznie (T. Mazurek, W. Mazurek 1996, ryc. 4:1). Na terenie kultury przeworskiej podobne naczynia spotyka się bardzo rzadko – jedyny znany mi egzemplarz pochodzi z Izdebnia Kościelnego (M. Kołacz 1995, tabl. XXXIc). Są one natomiast dość często znajdowane na stanowiskach szeroko rozumianego kręgu jastorfskiego (C. J. Becker 1961, tabl. 59h; G. Domański 1975, tabl. VIII; S. Hvass 1985, tabl. 119d, 121b, 137h; J. Martens 1990, ryc. 13:19c) i kultury Poieniști-Lukaševka (M. Babeș 1993, s. 60–62).

Określenie chronologii tego typu naczyń następuje z pewnymi trudnościami. Często jest ona określana ogólnie na młodszy okres przedrzymski (W. Mazurek 1996, s. 10–11). Nieco węższe datowanie dotyczy analogii duńskich i tych pochodzących z terenów kultury Poieniști-Lukaševka. W pierwszym wypadku naczynia zbliżone do typu IV występują w ramach okresu II i IIIa wg Beckera (C. J. Becker 1961, s. 224–241; J. Martens 1990, s. 167–168, 174–175), co odpowiada mniej więcej fazie A₁ młodszego okresu przedrzymskiego w kulturze przeworskiej (J. Martens 1997a, s. 128–132; 1997b, s. 235, ryc. 13, 14). W materiałach kultury Poieniști-Lukaševka naczynia podobne do typu IV datuje się na I i II fazę tej kultury (M. Babeș 1993, ryc. 37, 43, 44), co należy synchronizować z fazami A₁ i A₂ w kulturze przeworskiej (M. Babeș 1993, s. 151).

Typ V

Znalezione w Strzyżowie misy ze względu na zróżnicowanie stylistyczne można podzielić na kilka odmian.

Odmiana 1. Misy te charakteryzuje esowaty profil, zgrubiała, wyodrębniona, profilowana krawędź i zaokrąglony brzusiec. Temu opisowi najlepiej odpowiadają fragmenty dwóch mis znalezionych na *odcinku VII*, w *pasie 4* na stanowisku I (Ryc. 3:1.2). W odróżnieniu od mis z Werbkowic-Kotorowa mają one jednak znacznie silniej zaznaczony załom brzuśca. Krawędzie tych naczyń są pogrubione i niezbyt wyraźnie facetowane. Średnicę wylewu udało się ustalić tylko dla jednej misy – wynosi ona ok. 25 cm. Powierzchnie wewnętrzne wygładzono, zewnętrzne albo potraktowano podobnie, albo pozostawiono szorstkie. Jako domieszki schudzającej glinę użyto tutaj niewielkiej ilości bardzo drobnego piasku.

Podobne misy znajdujemy w materiałach kultury przeworskiej (por. np. T. Dąbrowska 1973, tabl. V:16, X:3, XI:4; 1997, tabl. LXXXIV:18; T. Liana 1976, s. 140–141, ryc. 2). Występują one tam w zespołach z młodszego okresu przedrzymskiego, ukształtowanie wylewu i ostrzejsze profilowanie brzuśca naczyń ze Strzyżowa pozwalają jednak zawęzić to datowanie do fazy A₃ tego okresu (T. Dąbrowska 1973, s. 501; 1997, s. 102).

Odmiana 3. Misy te wyróżnia zaokrąglony brzusiec i niewyodrębniona, lekko zagięta do środka, płasko ścięta krawędź. Temu opisowi odpowiadają fragmenty trzech mis pochodzących z jamy 2 (Ryc. 5:1.5.11). W porów-

naniu z misami odmiany 3 z Werbkowic Kotorowa, dwie mają nieco inaczej ukształtowane krawędzie. Obie są ścięte po wewnętrznej stronie, jedna jest pogrubiona (Ryc. 5:1), druga nie (Ryc. 5:5). Średnice wylewów wynoszą od ok. 16 do ok. 20 cm. Powierzchnie wewnętrzne jak i zewnętrzne są gładkie lub wyswiecane. Jako domieszki schudzającą glinę stosowano tutaj drobny piasek lub tłuczeń.

Misy o zbliżonych kształtach są dość powszechną formą w materiałach zlatenizowanych kultur Europy Środkowej. W kulturze przeworskiej znajdujemy zarówno formy o niezgrubiałych, jak i pogrubionych brzegach (por. np. K. Dąbrowski 1958, tabl. IV:15.16; T. Dąbrowska 1973, tabl. XI:2, XXIV:2.18; 1997, tabl. XLIII:7, CLXXIII:1; I. Tomaszewska 1998, ryc. 49:17.20; W. Dzeduszycki, T. Makiewicz, A. Sobucki 1998, ryc. 20:16, 26:18). Nieco dalszych terytorialnie analogii dostarczają materiały znalezione na osadzie w Hodde na Jutlandii (S. Hvass 1985, s. 154, tabl. 125a.b) oraz materiały pochodzące ze stanowisk kultury Poieniști-Lukaševka (M. Babeș 1993, tabl. 9:90b, 13:7, 45:7).

Chronologię mis odpowiadających typowi V.3 pochodzących z osad w Jutlandii i Mołdawii określa się ogólnie na młodszy okres przedrzymski. W kulturze przeworskiej datuje się je na fazy A₂–A₃ młodszego okresu przedrzymskiego i początki okresu wpływów rzymskich (T. Dąbrowska 1973, s. 502; 1997, s. 102). Odmiana 6⁸. Odmianę tę charakteryzuje górą cylindryczny, dołem stożkowy, być może lekko podcięty brzusiec o łagodnym załomie. Krawędź jest wydzielona, pogrubiona i facetowana po wewnętrznej stronie. Średnica wylewu ok. 24 cm. Co najmniej jedno ucho umieszczono pomiędzy krawędzią a załomem brzuśca. Do odmiany tej zaliczyłem zachowaną fragmentarycznie misę (Ryc. 5:18). Ma ona powierzchnię wewnętrzną gładką, zewnętrzną wyswieconą. Jako domieszki schudzającą zastosowano tutaj drobny piasek i tłuczeń (średn. do 1 mm).

Naczynia o analogicznie ukształtowanym brzuścu i wylewie znane są m.in. z osady w Hodde (S. Hvass 1985, s. 155, tabl. 132c, 133i, 138m, 141g) oraz ze stanowisk kultury Poieniști-Lukaševka (M. Babeș 1993, tabl. 3:16b, 37:561b). Z terenów kultury przeworskiej pochodzą misy o podobnie uformowanym brzuścu – typ II.1 i II.2 wg T. Dąbrowskiej (1973, s. 501) – mają one jednak wylewy facetowane po zewnętrznej a nie po wewnętrznej stronie. Misy o formach zbliżonych do odmiany 6 datuje się ogólnie na młodszy okres przedrzymski.

Typ VI

Jako typ VI zostały określone w Werbkowicach-Kotorowie kubki z uchami. Ścisłe odpowiedniki egzemplarzy z Werbkowic-Kotorowa w Strzyżowie nie wystąpiły, niemniej w jamie 2 znaleziono fragmenty dwóch naczyń

⁸ Tej odmiany brak w Werbkowicach-Kotorowie.

(Ryc. 5:6, 6:1), które można uznać za kubki. Ich krawędzie są wydzielone, pogrubione i facetowane po wewnętrznej stronie. Średnica wylewów wynosi od 14 do 18 cm. Brzusiec (zachował się tylko w jednym wypadku – ryc. 5:6) o łagodnym załomie umieszczonym dosyć wysoko ma średnicę niewiele większą od średnicy wylewu. Ucha mocowano jednym końcem na wylewie, drugim na załomie brzuśca. Powierzchnie zewnętrzna i wewnętrzna są gładkie lub wyświecane. Jako domieszki schudzającej użyto piasku i tłucznia lub tylko piasku.

Analogie znajdujemy wśród materiałów z osady w Borremose w północnej Jutlandii (J. Martens 1990, ryc. 14:1b). Datowane są na fazę IIIa młodszego okresu przedrzymskiego, którą synchronizuje się z fazą A₁ w kulturze przeworskiej (J. Martens 1990, s. 168–175; 1997a, s. 128–132; 1997b, s. 235, ryc. 13, 14). Podobne kubki znane są również z innych stanowisk z młodszego okresu przedrzymskiego z terenu Jutlandii (S. Hvass 1985, s. 152–153, ryc. 118; tam dalsza literatura).

Młodszy okres przedrzymski: ceramika kultury przeworskiej

Wśród materiałów datowanych na młodszy okres przedrzymski znajduje się jeszcze 1 fragment górnej części ornamentowanego naczynia kultury przeworskiej (Ryc. 4:5) oraz 13 fragmentów den, które można podzielić na trzy grupy: dna niewyodrębnione – zaliczyłem tutaj 7 fragmentów naczyń (Ryc. 2:3, 5:13.17.19.20, 6:4.9), ich powierzchnie są gładzone lub wyświecane, średnice natomiast wynoszą 6–15 cm; dna lekko wyodrębnione – grupa ta obejmuje 3 fragmenty naczyń (Ryc. 5:14, 6:2.6) o powierzchniach wyświecanych lub chropowatych, średnice wynoszą 6–10 cm; dna wyodrębnione – znalazły się tutaj 3 fragmenty naczyń (Ryc. 2:4.5, 5:12) o powierzchniach gładkich, szorstkich lub chropowatych i średnicach od 5 do 11 cm. Jeden z fragmentów ma wygładzone przy dnie pasmo, powyżej którego jest zdobiony niezbyt regularnymi krzyżującymi się bruzdami odcisniętymi na chropowatej powierzchni (Ryc. 2:4). Ten typ dekoracji spotyka się dość często w szeroko rozumianym kręgu jastorfskim, gdzie występuje na naczyniach zarówno ze starszego, jak młodszego okresu przedrzymskiego (R. Müller 1985, s. 104–114).

Datowanie

W świetle powyższych ustaleń można spróbować określić przynależność kulturową i chronologię materiałów pochodzących z jamy 2. Analogie do naczyń typu IV, V.6, VI występują dość licznie w kulturze jastorfskiej oraz rzadziej w kulturze Poienești-Lukaševka. Formy pozostałych naczyń znalezionych w jamie 2 nie przeczą tym nawiązaniom.

Ceramika o podobnym cechach datowana na młodszy okres przedrzymski i pochodząca z terenu Lubelszczyzny jest przez niektórych badaczy uważana za wyróżnik tzw. grupy czernicyńskiej (S. Czopek 1981; 1991; A. Korkowski 1983, s. 4–5; 1991, s. 171). Materiały wczesnej

fazy tej grupy nawiązywałyby do tradycji kulturowych ze starszego okresu przedrzymskiego, młodziej – miałyby niejednolity przeworsko-jastorfski charakter (S. Czopek 1992, s. 126–131; tam dalsza literatura).

Wydzielenie tej grupy wywołało ogromną dyskusję koncentrującą się głównie na dwóch zagadnieniach (patrz m.in. T. Dąbrowska 1988, s. 196–200; 1994, s. 71–72; 2001, s. 26–28; T. Mazurek, W. Mazurek 1998; S. Czopek 1999; tam dalsza literatura): kwestii metodologicznych podstaw wyodrębnienia nielicznych i bardzo rozproszonych materiałów w osobną jednostkę taksonomiczną oraz ewentualnej przynależności kulturowej tej jednostki.

Dyskusję nad pierwszym z tych problemów ożywiły dokonane w ostatnich kilku latach odkrycia ceramiki o charakterze jastorfskim na osadach kultury przeworskiej leżących poza Lubelszczyzną (T. Dąbrowska 2001, s. 27). W tym świetle bardzo interesującą wydaje się propozycja T. Dąbrowskiej dotycząca rezygnacji z terminu „grupa czernicyńska” i określenia ceramiki o nawiązaniach jastorfskich znajdującej na terenie pomiędzy Odrą a Bugiem jako „ceramiki typu Werbkowice”.

Zespoły z ceramiką typu Werbkowice datowane są ułankami naczyń kultury przeworskiej na fazy A₁–A₂ młodszego okresu przedrzymskiego (T. Dąbrowska 1994, s. 76). Podobną chronologię można przyjąć dla ceramiki z jamy 2. Pewne cechy tego zespołu mogą jednak pomóc zawęzić to datowanie do fazy A₂. Obok form naczyń umieszczanych w ramach faz A₁–A₂ lub całego okresu przedrzymskiego znaleziono tu fragmenty misy, której analogie pochodzą z faz A₂–A₃. Również sposób ukształtowania brzegów naczyń przemawia za datowaniem tego obiektu później niż na fazę A₁. W jamie 2 wystąpiły bowiem fragmenty naczyń o wyraźnie pogrubionych brzegach, co charakteryzuje ceramikę duńską pochodzącą z czasów odpowiadających fazom A₂–A₃ w kulturze przeworskiej (J. Martens 1997b, s. 233–234, ryc. 12). W tym kontekście znalezione razem z nimi fragmenty naczyń o prostych, niepogrubionych lub lekko zgrubiałych brzegach – cecha uważana przez badaczy duńskich za wyróżnik ceramiki z czasów mniej więcej współczesnych fazie A₁ – należy traktować jako przeżywanie się wcześniejszych form.

Okres rzymski: ceramika kultury przeworskiej

W omawianym zbiorze znalazły się fragmenty 4 naczyń kultury przeworskiej. Pochodzą one zarówno ze stanowiska II jak i I. Były znajdowane luźno w warstwie (Ryc. 2:1, 4:1.8), w jednym wypadku wystąpiły w obiekcie zwartym – w palenisku 9 (Ryc. 3:7).

Naczynia te mają kształt zbliżony do esowatego i wyraźnie zaznaczony załom brzuśca umieszczony mniej więcej na $\frac{1}{3}$ wysokości. Dna są wydzielone. Średnice wylewów wynoszą od 12 do 18 a wysokości od 21 do 22 cm. Powierzchnie mają nierówne: wewnętrzne gładkie,

a zewnętrzne powyżej załomu brzuśca wygładzane, poniżej chropowate (Ryc. 4:1.8) lub szorstkie (Ryc. 3:7). W jednym wypadku na schropowatej powierzchni widnieją bruzdy wykonane jakimś grzebieniopodobnym narzędziem o bardzo szerokim rozstawie zębów (Ryc. 4:8).

Odpowiadają one naczyniom grupy V wg T. Liány (1970, s. 439, tabl. II:15–17.19.20), których chronologia zamyka się w fazach B₂ – C okresu rzymskiego (T. Liána 1970, s. 439). Nasze egzemplarze należy chyba datować nie później niż na fazę B₂/C₁–C_{1a}, kiedy to na Lubelszczyźnie zanika osadnictwo kultury przeworskiej (J. Andrzejowski 1989, s. 118; A. Kokowski 1991, s. 186–187).

Esowaty profil ma również naczynie znad jamy 101 (Ryc. 2:1). Od omówionych wcześniej odróżnia je brak wydzielonego dna. Średnica wylewu wynosi ok. 21 cm a rekonstruowana wysokość ok. 17 cm. Powierzchnie są nierówne, wewnętrzna gładka a zewnętrzna lśniąca zdobiona nieregularnie rozmieszczonymi ukośnymi liniami i dołkami. Zbliżone naczynia ogólnie są datowane w kulturze przeworskiej na starszy okres rzymski i początki młodszego okresu rzymskiego (K. Godłowski 1977, s. 138–139). Brak wydzielonego dna – cecha bardziej typowa dla fazy B₁ – pozwala zawęzić to datowanie. Nie przeczy temu również ornament – pojawia się on bowiem w fazie B₁ okresu rzymskiego (K. Godłowski 1977, s. 158).

Okres rzymski:

ceramika kultury wielbarskiej

Fragmenty naczyń kultury wielbarskiej były znajdowane głównie na stanowisku I. Są to misy należące do trzech grup.

Do grupy VIA (R. Wołągiewicz 1993, s. 14, tabl. 17, 66) najbardziej zbliżona jest zachowana częściowo misa o zaokrąglonym brzuścu i średnicy wylewu ok. 32 cm (Ryc. 2:6). Powierzchnie zewnętrzna i wewnętrzna są gładkie, lśniące, barwy czarnej. Tuż powyżej załomu brzuśca misa zdobiona jest szerokim pasmem delikatnie rytego ornamentu (Ryc. 2:6a). Dokładną analizę ornamentu utrudnia zły stan jego zachowania. Nie można ustalić z ilu segmentów składało się główne pasmo ornamentacyjne oraz określić liczby i rodzajów wszystkich wątków zdobniczych.

Względnie duża szerokość i sposób umieszczenia ornamentu – tuż powyżej załomu brzuśca – są charakte-

rystyczne dla naczyń kultury wielbarskiej (R. Wołągiewicz 1993, s. 19–23, tabl. 39–48). Niektóre z wątków zdobniczych nie znajdują jednak analogii w dekoracji naczyń tej kultury. Główne, szerokie pasmo ornamentu jest ujęte w dwa węższe pasma wypełnione nieregularnie rozmieszczonymi motywami podwójnego zygzaka i zakreskowania w przeciwnych kierunkach (tzw. siateczka). Wątki te występują na naczyniach kultur wielbarskiej, jak i przeworskiej (por. R. Wołągiewicz 1993, tabl. 44, 45; J. Andrzejowski 1998, ryc. 6:6a–d.21). Główne pasmo ornamentacyjne składa się z trzech segmentów – najprawdopodobniej było ich jednak więcej – oddzielonych od siebie przerywnikami. W dwóch, lepiej zachowanych segmentach mamy motyw potrójnego zygzaka oraz trzy „figury” przypominające swastyki. Analogie do pierwszego z wymienionych tu wątków znajdujemy na naczyniach kultur przeworskiej i czerniachowskiej (M. Stasiak 1994, ryc. 61; E. A. Symonovič 1964, ryc. 21, 26), brak ich natomiast na naczyniach kultury wielbarskiej (R. Wołągiewicz 1993, tabl. 39–48). Dość zagadkowy pozostaje drugi wątek, do którego analogii nie udało mi się znaleźć. Niewykluczone, że figury przypominające swastyki były nieudaną próbą wykonania ornamentu zbliżonego do zygzaka. Przemawiać może za tym ogólne wrażenie niestaranności, jakie sprawia cały ornament.

Można przyjąć, że sam pomysł ozdobienia naczynia wielowątkowym ornamentem strefowym ma genezę „wielbarską”, natomiast poszczególne wątki mogą nawiązywać do przeworskiej oraz wielbarskiej sztuki dekorowania.

Do grupy XaA (R. Wołągiewicz 1993, s. 16–17, tabl. 27, 73) należy misa o cylindrycznej lub lekko wklęsłej górnej części brzuśca (Ryc. 3:3). Ma ona powierzchnię wewnętrzną szorstką, równą, a zewnętrzną gładką i nierówną. Średnica wylewu tej misy wynosi ok. 16 cm.

Grupie XVIIIIB (R. Wołągiewicz 1993, s. 19, tabl. 35: 3–7, 78:4) odpowiada dwustożkowata miseczka o ostrym załomie brzuśca (Ryc. 3:5) i nierównych powierzchniach: wewnętrznej gładkiej, zewnętrznej lśniącej. Średnica wylewu wynosi ok. 14 cm a wysokość ok. 11 cm.

Wszystkie opisane powyżej naczynia kultury wielbarskiej mają dosyć szeroką chronologię zamykającą się w ramach faz B₂/C₁–D (R. Wołągiewicz 1993, s. 26). Nasze egzemplarze znaleziono luźno lub w obiektach nie zawierających innych wyznaczników chronologicznych, które pozwoliłyby na zawężenie tego datowania.

ZAKOŃCZENIE

Datowane na młodszy okres przedrzymski i okres rzymski materiały pochodzące z przedwojennych badań Z. Podkowińskiej w dotychczasowej literaturze przedmiotu określano jako należące do grupy czerniczyńskiej i grupy masłomęckiej (A. Kokowski 1991, s. 166; 1998, s. 646–647).

W świetle przeprowadzonej wyżej analizy udało się stwierdzić, że w fazie A₂ młodszego okresu przedrzymskiego mamy w Strzyżowie do czynienia z tzw. materiałami typu Werbkowice. Odnotowano również nie wspomnianą dotąd w odniesieniu do stanowisk położonych

w pobliżu strzyżowskiej cukrowni ceramikę kultury przeworskiej. Jest ona datowana na młodszy okres przedrzymski i wczesny okres rzymski. Po raz pierwszy zarejestrowano tutaj także ceramikę kultury wielbarskiej.

Przedstawiony tu obraz historii osadnictwa w młodszym okresie przedrzymskim i okresie rzymskim na stanowiskach I i II w Strzyżowie jest jeszcze w znacznej

mierze niekompletny. Być może kolejne elementy tej układanki będzie można uzupełnić po przeanalizowaniu całości materiałów z badań Z. Podkowińskiej.

Mgr Radosław Prochowicz
Państwowe Muzeum Archeologiczne w Warszawie
ul. Długa 52
00-241 Warszawa

BIBLIOGRAFIA

- Andrzejowski, J.
 1989 *Zagadnienie kontynuacji cmentarzysk we wschodniej strefie kultury przeworskiej*, [w:] J. Gurba, A. Kokowski (red.), *Kultura wielbarska w młodszym okresie rzymskim, materiały z konferencji*, tom II, Lublin, s. 103–125.
 1998 *Nadkole 2. A Cemetery of the Przeworsk Culture in Eastern Poland*, Monumenta Archaeologica Barbarica V, Kraków.
- Babeś, M.
 1993 *Die Poienești-Lukaševka-Kultur. Beitrag zur Kulturgeschichte im Raum östlich der Karpaten in den Jahrhunderten vor Christi Geburt*, Saarbrücker Beiträge zur Altertumskunde 30, Bonn.
- Balke, B.
 1999 *Unikatowa bransoleta znad Mogielanki*, [w:] J. Andrzejowski (red.), *COMHLAN, Studia z archeologii okresu przedrzymskiego i rzymskiego w Europie Środkowej dedykowane Teresie Dąbrowskiej w 65. rocznicę urodzin*, Warszawa, s. 61–79.
- Becker, C. J.
 1961 *Føromersk Jernalder i Syd- og Midtjylland*, Nationalmuseet Skrifter Større beretninger VI, København.
- Bednarczyk, J.
 1996 *W poszukiwaniu trendu – z badań nad systemem technologicznym ceramiki grupy kruszańskiej kultury przeworskiej*, [w:] A. Kośko (red.), *Z badań nad genezą regionalizmu kulturowego społeczeństw Kujaw*, Studia i materiały do dziejów Kujaw – Niżu Polski 6, Poznań-Kruszwica-Inowrocław, s. 165–171.
- Bednarczyk, J., Cofta-Broniewska, A.
 1998 *Miejsce obrzędowe z doby neolitu i schyłku starożytności w Inowrocławiu*, st. 58, Studia i materiały do dziejów Kujaw 9, Poznań, s. 5–130.
- Czopek, S.
 1981 *Problemy kultury zarubinieckiej na Lubelszczyźnie*, „Problemy Studenckiego Ruchu Naukowego” 2, s. 40–44.
 1991 *Grupa czernczyńska – prezentacja i analiza źródeł*, Prace i Materiały Zamojskie III, Zamość, s. 45–143.
 1992 *Południowo-wschodnia strefa kultury pomorskiej*, Rzeszów.
 1999 *W kwestii tzw. grupy czernczyńskiej*, Kultura Przeworska IV, Lublin, s. 201–204.
- Dąbrowska, T.
 1973 *Cmentarzysko kultury przeworskiej w Karczewcu*, pow. Węgrów, MSiW II, s. 383–531.
 1988 *Wczesne fazy kultury przeworskiej. Chronologia – zasięg – powiązania*, Warszawa.
 1994 *Wpływy jastorfskie na kulturę przeworską w młodszym okresie przedrzymskim*, Kultura Przeworska I, Lublin, s. 71–87.
- 1997 *Kamieńczyk. Ein Gräberfeld der Przeworsk-Kultur in Ostmasowien*, Monumenta Archaeologica Barbarica III, Kraków.
 2001 *Wschodnie tereny kultury przeworskiej w młodszym okresie przedrzymskim*, WA LIV, 1995–1998, s. 25–36.
- Dąbrowska, T., Liana, T.
 1963 *Sprawozdanie z prac wykopaliskowych w Werbkowicach-Kotorowie*, pow. Hrubieszów w 1960 r., WA XXIX/1, s. 44–60.
- Dąbrowski, J.
 1962 *Materiały ze Strzyżowa, a niektóre powiązania ziem Polski wschodniej i Ukrainy w późnej epoce brązu*, MS VIII, s. 7–57.
- Dąbrowski, K.
 1958 *Osadnictwo z okresów późnolatańskiego i rzymskiego na stanowisku 1 w Piwonicach*, pow. Kalisz, MS IV, s. 7–89.
- Domański, G.
 1975 *Studia z dziejów środkowego Nadodrza w III–I wieku p.n.e.*, Wrocław.
- Drewko, M.
 1925 *Sprawozdanie państwowego konserwatora zabytków przedhistorycznych okręgu lubelskiego za rok 1923*, WA IX/3-4, s. 354.
- Dzieduszycki, W., Makiewicz, T., Sobucki, A.
 1998 *Nowa Wieś, st. 1 i 12, gmina Bledzew*, GAZ nr 43/43a, AZP 51-12: 7 i 55, [w:] R. Mazurowski (red.), *Archeologiczne badania ratownicze wzdłuż trasy gazociągu tranzytowego*, tom I: *Ziemia Lubuska*, Poznań, s. 117–195.
- Fedorov, G., B. (Федоров, Г. Б.)
 1957 *Lukaševskij mogil'nik*, KSIA 68, s. 51–62.
- Gajewski, L., Gurba, J.
 1960 *Sprawozdanie z prac ratowniczo-badawczych, prowadzonych w 1958 r. w Strzyżowie*, pow. Hrubieszów, SprArch. X, s. 97–109.
- Gibson, A., Woods, A.
 1990 *Prehistoric Pottery for the Archeologist*, Leicester-London-New York.
- Głosiński, J.
 1961a *Strzyżów*, pow. Hrubieszów, „Wiadomości Numizmatyczne” V, s. 171.
 1961b *Osada kultury ceramiki sznurowej w Strzyżowie*, pow. Hrubieszów, w *świecie badań w latach 1935–37 i 39*, MS VII, s. 111–163.
 1964 *Ozdoba brązowa z miejscowości Strzyżów*, pow. Hrubieszów, WA XXX/3–4, s. 500.

- Głosik, J., Gurba, J.
1963a *Ogólne wyniki prac archeologicznych w Strzyżowie, pow. Hrubieszów, w 1961 roku*, SprArch. XV, s. 358–365.
1963b *Strzyżów terenem badań archeologów*, ZOW XXIX/2, s. 120–125.
- Godłowski, K.
1977 *Materiały do poznania kultury przeworskiej na Górnym Śląsku (część II)*, MSiW IV, s. 7–237.
- Gurba, J.
1955 *Grób psa kultury ceramiki sznurowej we wsi Strzyżów, gm. Horodło, pow. Hrubieszów*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska”. Sectio F, V, 1950 (1954/1955), s. 159–168.
1964 *Wyniki prac ratowniczych w 1962 r. w Strzyżowie, pow. Hrubieszów*, SprArch. XVI, s. 56–58.
- Hvass, S.
1985 *Hodde. Et vestjysk landsbysamfund fra ældere jernalder*, Arkæologiske Studier VII, København.
- Kokowski, A.
1983 *Stosunki kulturowe na Lubelszczyźnie od II w. p.n.e. do schyłku starożytności (w młodszy okresie przedrzymskim i wpływów rzymskich)*, „Archeologiczne Listy” 4/83, Lublin.
1991 *Lubelszczyzna w młodszy okresie przedrzymskim i okresie rzymskim*, Lubelskie Materiały Archeologiczne IV, Lublin.
1998 *Die Masłomęcz-Gruppe. Ihre Chronologie und Beziehungen innerhalb des gotischen Kulturkreises – Ein Beispiel für den kulturellen Wandel der Goten im Verlauf ihrer Wanderungen*, BerRGK 78, 1997, s. 641–833.
- Kołac, M.
1995 *Osada kultury przeworskiej w Izdebnie Kościelnym, stanowisko I, gmina Grodzisk Mazowiecki, Barbaricum 5*, Warszawa.
- Liana, T.
1970 *Chronologia względna kultury przeworskiej we wczesnym okresie rzymskim*, WA XXXV/4, s. 429–491.
1976 *Kształtowanie się stylu B₁ w kulturze przeworskiej*, [w:] *Kultury archeologiczne i strefy kulturowe w Europie Środkowej w okresie wpływów rzymskich*, ZNUJ CCCCXXII = Prace Archeologiczne 22, Kraków, s. 139–151.
- Liana, T., Piętka-Dąbrowska, T.
1962 *Sprawozdanie z badań ratowniczych przeprowadzonych w 1959 r. na stanowisku I w Werbkowicach-Kotorowie, pow. Hrubieszów*, WA XXVIII/2, s. 142–167.
- Martens, J.
1990 *Borremose Reconsidered. The Date and Development of a Fortified Settlement of the Early Iron Age*, „Journal of Danish Archeology” 7, 1988, s. 159–181.
1997a *The Pre-Roman Iron Age in North Jutland*, [w:] J. Martens (red.), *Chronological Problems of the Pre-Roman Iron Age in Northern Europe*, Arkæologiske Skrifter 7, Copenhagen, s. 107–136.
1997b *Die vorrömische Eisenzeit in Südkandinavien. Probleme und Perspektiven*, PZ 71/2, s. 217–243.
- Mazurek, W.
1995 *Materiały grupy czernieczyńskiej w województwie chełmskim*, [w:] T. Węgrzynowicz, M. Andrzejowska, J. Andrzejowski, E. Radziszewska (red.), *Kultura pomorska i kultura grobów kloszowych. Razem czy osobno? Materiały z konferencji w dniach 24–26 listopada 1993*, s. 229–261.
- 1996 *Badania sondażowe na osadzie z okresu przedrzymskiego w Leszczanach, stan. 3, gm. Żmudź*, [w:] *Informator o badaniach archeologicznych w woj. chełmskim w 1992–1993 roku*, Chełm, s. 9–16.
- 2001 *Materiały typu jastorfskiego ze stanowiska 5 w Wytocznie, gm. Urszulin, woj. lubelskie*, WA LIV, 1995–1998, s. 49–57.
- Mazurek, T., Mazurek, W.
1996 *Wyniki badań osady z okresu przedrzymskiego w Wytocznie, stan. 5, gm. Urszulin, woj. chełmskie*, Archeologia Polski Środkowowschodniej I, Lublin-Chełm-Zamość, s. 75–81.
1998 *Kilka uwag na temat tzw. grupy czernieczyńskiej*, [w:] J. Ilkjær, A. Kokowski (red.), *20 lat archeologii w Masłomęczu*, t. I, Lublin 1997, s. 135–148.
- Mogielnicka-Urban, M.
1984 *Warsztat ceramiczny w kulturze lużyckiej*, Wrocław.
- Müller, R.
1985 *Die Grabfunde der Jastorf- und Latènezeit an unterer Saale und Mittelbe*, Veröffentlichungen des Landesmuseums für Vorgeschichte in Halle 38, Berlin.
- Nadolski, A.
1951 *Cmentarzyska z późnego okresu lateńskiego w Gledziakówku i Brzozówce w Polsce środkowej*, WA XVIII/1–2, s. 85–136.
- Podkowińska, Z.
1936a *Wykopiska w Strzyżowie, prowadzone w lecie 1935 roku*, ZOW XI, s. 72–77.
1936b *Nowe znaleziska w Strzyżowie, w powiecie hrubieszowskim*, ZOW XI, s. 160.
1960 *Badania w Strzyżowie, pow. Hrubieszów, woj. Lublin, w latach 1935–1937 oraz 1939*, APolski V/1, s. 39–80.
- Prochowicz, R. J.
1998 *Wielokulturowe stanowisko IV w Tomaszach, gm. Czerwin, woj. ostrołęckie – problem przynależności kulturowej i chronologicznych granic użytkowania*, m-pis prac magisterskiej w Instytucie Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego.
- Rauhut, L.
1957 *Osadnictwo wczesnośredniowieczne w Strzyżowie, pow. Hrubieszów*, WA XXIV/1-2, s. 113–129.
- Tomaszewska, I.
1998 *Młodszy okres przedrzymski i okres wpływów rzymskich. Rezultaty ostatnich badań*, [w:] M. Dulnicz (red.), *Osadnictwo pradziejowe i wczesnośredniowieczne w dorzeczu Słupianki*, Archeologia Mazowska i Podlasia. Studia i Materiały I, Warszawa, s. 65–93.
- Scheider, K.
1991 *Töpferei der Lobi (I)*, [w:] H. Lütke, R. Vossen (red.), *Töpfereiforschung – archäologisch, ethnologisch, volkskundlich. Beiträge des internationalen Kolloquiums 1987 in Schleswig*, Töpferei- und Keramikforschung 2, Bonn, s. 65–91.
- Stasiak, M.
1994 *Ceramika z cmentarzyska kultury przeworskiej w Opoce*, Kultura Przeworska II, Lublin.
- Symonovič, E. A. (Сымонович, Е. А.)
1964 *Ornamentaciá černiahovskoj keramiki*, [w:] *Drevnosti epoхи složenia vostočnogo slavánstva*, MIA 116, Moskva.
- Wołagiewicz, R.
1993 *Ceramika kultury wielbarskiej między Bałtykiem a Morzem Czarnym*, Szczecin.

LATE PRE-ROMAN AND ROMAN PERIOD SETTLEMENT FROM STRZYŻÓW, DISTR. HRUBIESZÓW.
INSIGHTS FROM INVESTIGATION MADE IN 1935–1937 AND 1939

SUMMARY

The first discoveries near the sugar-mill at Strzyżów (distr. Hrubieszów) were made in 1923. During several seasons of excavation (1935–37, 1939, 1952, 1958, 1961–63) the complex of sites at this location (Fig. 1) produced an exceptionally large quantity of materials, dating from the Neolithic through to the Medieval period, in the form of several score kilograms of ceramics as well as around a hundred metal, bone, antler and stone objects. The materials held at present by the State Archaeological Museum in Warsaw (PMA) and the Lublin Dept. of the National Centre for Historical Monument Studies and Documentation, was never analysed or published in full.

The present article is concerned only with materials from the pre-1939 research by Zofia Podkowińska, now in keeping of the Iron Age Department, PMA.

Pottery finds from pit 2 and a part of stray ceramics have been dated to phase A₂ of the Late Pre-Roman Period and classified as type 'Werbkowiec'. The following vessel forms are represented: type I (Figs. 4:7, 5:15, 6:3),

II (Fig. 6:5.7), IV (Figs. 4:2.9, 5:4.9, 6:8), V.1 (Fig. 3:1.2), V.3 (Fig. 5:1.5.11), V.6 (Fig. 5:18) and VI (Figs. 5:6, 6:1) acc. to the classification system developed for pottery from Werbkowice-Kotorów (T. Liana, T. Piętka-Dąbrowska 1962, p. 157–158; T. Dąbrowska, T. Liana 1963, p. 56–58).

The site close to the sugar-mill at Strzyżów also produced fragments of Przeworsk Culture pottery from the Late Pre-Roman Period (Fig. 4:5) and Early Roman Period (Figs. 2:1, 3:7, 4:1.8). Also identified – for the first time with regard to the materials from Strzyżów – was the presence of Wielbark Culture finds from the Late Roman Period (Fig. 3:3.5). One of the more notable Wielbark finds is an incomplete bowl, type VIA (Fig. 2:6), which is ornamented above shoulder with a wide engraved band of ornament of at least three groups of patterns alternating with 'separator' motifs (Fig. 2:6a).

thum. A. Kinecka

WYKAZ SKRÓTÓW TYTUŁÓW CZASOPISM I WYDAWNICTW WIELOTOMOWYCH

LIST OF ABBREVIATIONS OF PERIODICALS AND SERIAL PUBLICATIONS

AAC	– „Acta Archaeologica Carpathica”, Kraków	MZP	– „Materiały Zachodniopomorskie”, Szczecin
AAHung.	– „Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae”, Budapest	PA	– „Památky archeologické” (wcześniej: „Památky archeologické a místopisné”), Praha
AFB	– „Arbeits- und Forschungsberichte zur sächsischen Bodendenkmalpflege”, Berlin (Stuttgart)	PArch.	– „Przegląd Archeologiczny”, Poznań
APolski	– „Archeologia Polski”, Warszawa	PMMAE	– „Prace i Materiały Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi. Seria Archeologiczna”, Łódź
AR	– „Archeologické rozhledy”, Praha	PomAnt	– „Pomorania Antiqua”, Gdańsk
B.A.R. Int. Series	– British Archaeological Reports, International Series, Oxford	Prahistoria ziem polskich	– <i>Prahistoria ziem polskich</i> , tom I: <i>Paleolit i mezolit</i> (red. W. Chmielewski, W. Hensel), Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1975; tom II: <i>Neolit</i> (red. W. Hensel, T. Wiślański), Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1979; tom III: <i>Wczesna epoka brązu</i> (red. A. Gardawski, J. Kowalczyk), Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1978; tom IV: <i>Od środkowej epoki brązu do środkowego okresu lateńskiego</i> (red. J. Dąbrowski, Z. Rajewski), Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1979; tom V: <i>Późny okres lateński i okres rzymski</i> (red. J. Wielowiejski), Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1981
BerRGK	– „Bericht der Römisch-Germanischen Kommission”, Frankfurt a.M.-Berlin	Prussia	– „Sitzungsberichte der Altertumsgesellschaft Prussia” (później: „Prussia. Zeitschrift für Heimatkunde”), Königsberg i.Pr.
BJahr.	– „Bonner Jahrbücher”, Köln/Bonn	PZ	– „Praehistorische Zeitschrift”, Berlin-New York
BMJ	– „Bodendenkmalpflege in Mecklenburg-Vorpommern”, Lübstorf (wcześniej: „Bodendenkmalpflege in Mecklenburg. Jahrbuch ...”, Schwerin/Rostock/Berlin)	RArch.	– „Recherches Archéologiques”, Kraków
CRFB	– Corpus der römischen Funde im europäischen Barbaricum	RB	– „Rocznik Białostocki”, Białystok
FAP	– „Fontes Archaeologici Posnanienses” (wcześniej: „Fontes Praehistorici”), Poznań	RO	– „Rocznik Olsztyński”, Olsztyn
Inf.Arch.	– „Informator Archeologiczny. Badania rok ...”, Warszawa	SJahr.	– „Saalburg Jahrbuch”, Berlin-New York
InvArch.	– „Inventaria Archaeologica, Pologne”, Warszawa-Łódź	SIA	– „Slovenská archeológia”, Bratislava
JmV	– „Jahresschrift für mitteldeutsche Vorgeschichte”, Halle/Saale	SovArch	– „Sovetskaâ Archeologia” (Советская археология), Moskva
JRGZM	– „Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums Mainz”, Mainz	SprArch.	– „Sprawozdania Archeologiczne”, Kraków
KHKM	– „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej”, Warszawa	SprPMA	– „Sprawozdania P.M.A.”, Warszawa
KSIA	– Kratkie soobšeniâ Instituta arheologii Akademii nauk SSSR (Краткие сообщения Института археологии Академии наук СССР), Moskva	WA	– „Wiadomości Archeologiczne”, Warszawa
MIA	– Materialy i issledovaniâ po arheologii SSSR (Материалы и исследования по археологии СССР), Moskva	ZNUJ	– „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego”, Kraków
MatArch.	– „Materiały Archeologiczne”, Kraków	ZOW	– „Z otchłani wieków”, Warszawa
MS	– „Materiały Starożytne”, Warszawa		
MSiW	– „Materiały Starożytne i Wczesnośredniowieczne”, Warszawa		
MSROA	– „Materiały i Sprawozdania Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego”, Rzeszów-Krosno-Sandomierz-Tarnów (-Przemyśl/Tarnobrzeg)		

Państwowe Muzeum Archeologiczne. Warszawa 2006. Wydanie I. Nakład 500 egz.
Druk i oprawa: DRUKARNIA Janusz Bieszczad, ul. Moszczenicka 2, 03-660 Warszawa